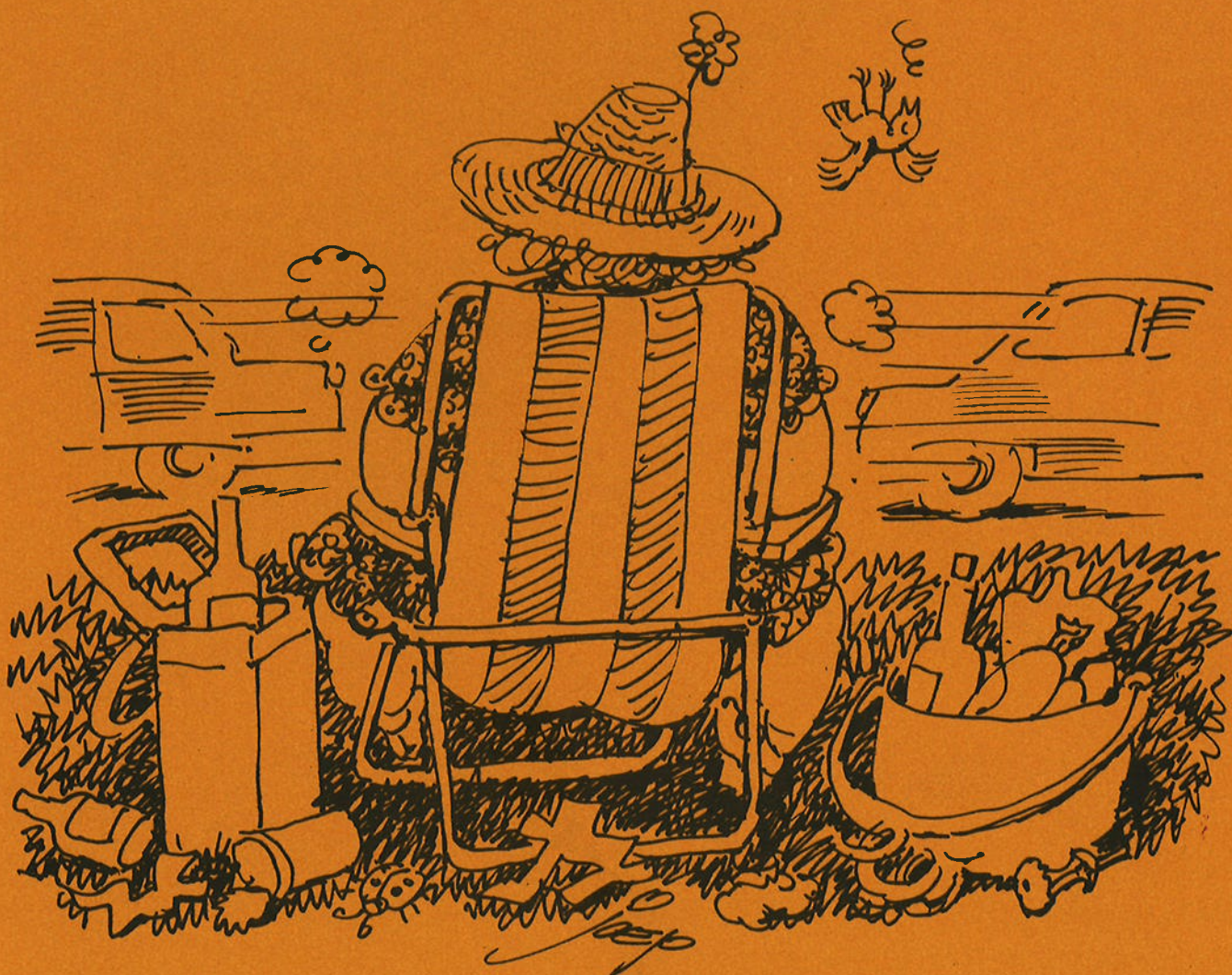

GROESBEEKS MILIEU-JOURNAAL 1988-53

losse verke

BERMEN

VOORWOORD van de redactie.....p. 1

BERMEN IN GROESBEEK
door Henny Brinkhof..... 2

NIKX RECHD..... 8

BERMBEHEER IN GROESBEEK
door Teun van Grinsven..... 9

WIE KENT GROESBEEK..... 13

KORSTMOSSEN, DEEL 2 (SLOT)
door Hans Hendrickx..... 14

MUIZEN IN DE BERM
door Johan Thissen..... 17

MILIEU RONDON..... 23

DE DAS
door Stefan Lucius..... 24

UIT HET GEMEENTE-ARCHIEF, deel 7:
Een insectenplaag in de Groesbeekse
bossen in 1845 28

BEHOUD VAN DE SCHEPPING?..... 34

WEET-JE WEETJE..... 36

INDEX MILIEUJOURNAAL 48 T/M 51..... 38

GROESBEEKS
MILIEUJOURNAAL

verschijnt
driemaandelijks
kosten: minimaal f 15,-
per jaar. Opgave
bij het sekretariaat.

REDAKTIE

Henny Brinkhof
Paul Thissen
Hans Hendrickx

MEDEWERKERS

Jeske de Bekker
Teun van Grinsven
Stefan Lucius
Piet Spanjers
Johan Thissen

SECRETARIAAT W.M.G.:

postbus 26
6560 AA Groesbeek
tel. 08891- 75845
gironr. 52.75.384
banknr. 11.74.19.257
(RABO)

TEKENING OMSLAG door Joep de Bekker

VERSCHIJNINGSDATUM: juni 1988

KRINGLOOPPAPIER

Dit keer een themanummer over levensgemeenschappen die zich letterlijk aan de rand van onze civilisatie bevinden: de wegbermen. We gaan kijken wat er in Groesbeek zoal aan bermen te vinden is en was. Hierbij zullen we merken dat veel bermen van onverharde paden zich vaak nog in de 'steentijd' bevinden. Vervolgens een artikel over hoe door de gemeente Groesbeek deze 'sieraden' onder de rook van het verkeer beheert. Verder een artikel over muizen in de bermen. Hopelijk zullen de bermtoeristen dit niet lezen, want anders zou hun bermrecreatie wel eens in het water kunnen vallen, vanwege die enge beestjes, die er volop blijken te zitten.

Wie kent Groesbeek en weet-je weetje staan ook in het teken van de bermen.

Naast artikelen over dit thema hebben we dit keer ook nog een paar andere stukken. Een samenvatting van een 'kerkportret' gemaakt door de Groesbeekse afdeling van de '8 mei beweging', waarin ze hun activiteiten en denkbeelden aangaande de noodzaak tot het behoud van de schepping uiteenzetten. Hun denkbeelden die ze weergegeven hebben in het kerkportret sluiten enigszins aan bij de serie 'De mens is ook maar een dier'.

Voorts uit het gemeentearchief een interessant artikel over een insektenplaag in verschillende bossen rond Groesbeek in 1845.

Het dier dat deze keer in het brandpunt van de belangstelling staat, is de in zijn bestaan bedreigde das. Vooral de aanleg van wegen snijden de toekomst van dit fraaie dier af.

Het korstmossenverhaal wordt in dit nummer afgesloten. Juist op tijd, want de meeste korstmossen beginnen aan hun 'zomerslaap'.

Nikx Rechd is dit maal zeer fraai krom.

Met de index die eigenlijk in het vorige te dikke nummer had moeten staan sluiten we dit milieujournaal af.

De redactie

Wie in mei en juni zich maar even buiten de bebouwde kom van ons dorp waagt, zal het niet ontgaan dat de wegganten er bijzonder fleurig uitzien. Soms zijn ze helemaal wit, soms ook ligt er een rode zweem overheen. Gele vlekken overal. Wie getroffen door de schoonheid van de bermen verder snuffelt en ook langs paden en paadjes loopt, zal nog enkele bijzondere berrmpjes ontdekken.

Wanneer we de bermen in de bossen en onder struiken en hagen buiten beschouwing laten, dan zal niemand zich erover verbazen dat de meeste bermen tot de graslanden gerekend worden. Het aandeel der grassen is niet onaanzienlijk. Waarom deze graslanden in het voorjaar opvallen tussen de weilanden is dat ze niet groen zijn doch bont gekleurd. Wit, roodbruin en gele kleuren vangen onze blik. Wat verder opvalt is dat het gras in bloei komt, iets wat we niet gewend zijn van de groene weiden. Allerlei vormen van pluimen en aren doen zich aan ons voor. Wie de moeite neemt eens naar deze verscheidenheid te kijken zal ontdekken dat gras niet alleen maar gras is, maar dat er veel verschillende soorten zijn en in allerlei maten.

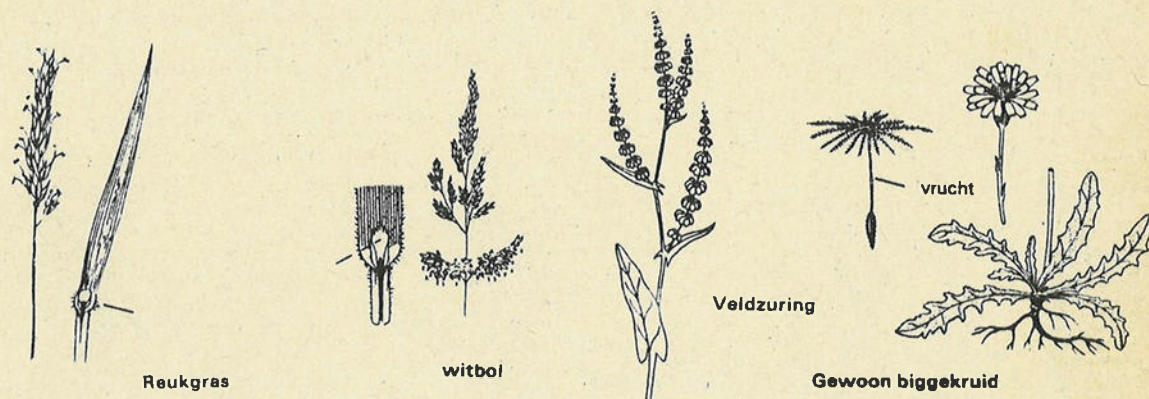
Het lijkt erop dat we met een heel speciaal soort grasland van doen hebben. Toch is dat maar ten dele zo. Bermen zijn namelijk hooilanden en in Nederland is het verschijnsel hooiland helemaal naar de achtergrond geraakt. Door de 'rationalisering' van de landbouw zijn ze vervangen door wisselweiden, die zowel gemaaid als beweid worden. We zijn dus niet meer aan hooilanden gewend en zodoende springen de wegbermen dus in het oog. Wat het soort hooiland betreft, is de bijzonderheid van de bermen niet zo erg groot. Wie de hooilanden van Zuid-Limburg of van de Alpen kent, of van sommige dijken in de Ooypolder zal moeten beamen dat ze tenopzichte van die bermen duidelijk de mindere zijn.

De meeste bermen in Groesbeek behoren tot de zgn 'Glanshavergemeenschap' genoemd naar het hoog opschietende pluimgras Frans Raaigras, ook glanshaver genoemd. Naast Frans Raaigras vinden we er de roodbruin bloeiende Veldzuring, de behaarde Witbol met zijn vaak roodaangelopen dichte pluimen, Smalle Weegbree, Rode Klaver, Akkerhoornbloem, Kropaar, Grote Vossestaart, Kruipende Boterbloem en Bereklauw.

In Groesbeek kunnen we twee verschillende typen van deze glanshaver gemeenschap vinden.

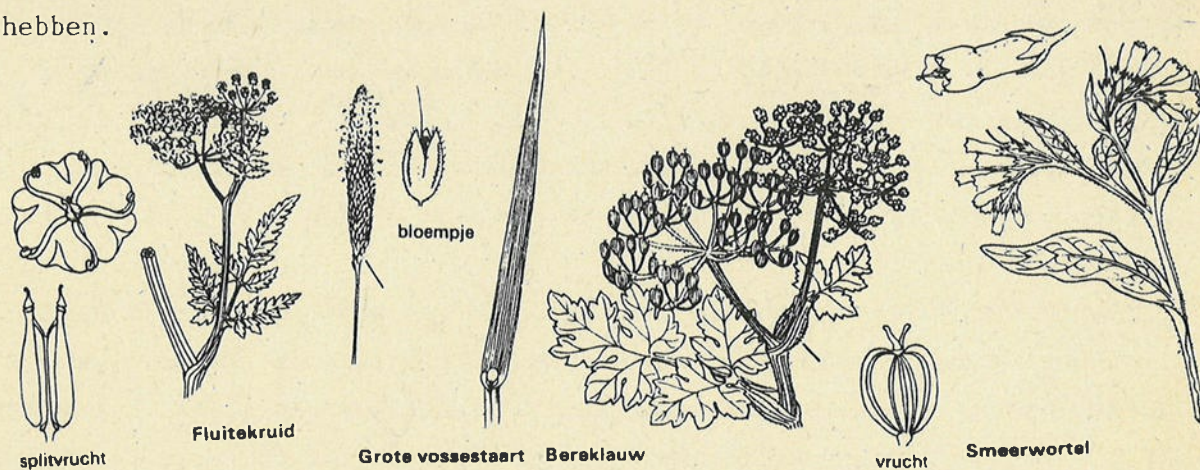
Het ene type heeft een roodachtige zweem van de Veldzuring en Witbol die er

massaal in voorkomen. Ook de hoogopschietende Scherpe Boterbloem komt er volop in voor. Kenmerkend is echter de aanwezigheid van Reukgras, een kleinere grassoort, die het 'ouderwetse' hooi zijn karakteristieke geur geeft, Zachte Dravik met zijn typische hangende aarpluimen en Biggekruid, een geelbloeiende komposiet die de leek meestal voor paardebloem uitmaakt.

Dit fraaie type kunnen we op vrij droge relatief voedselarme plaatsen vinden. Op de Zevenheuvelenweg, voorbij de Siep, kan men van deze berm genieten.

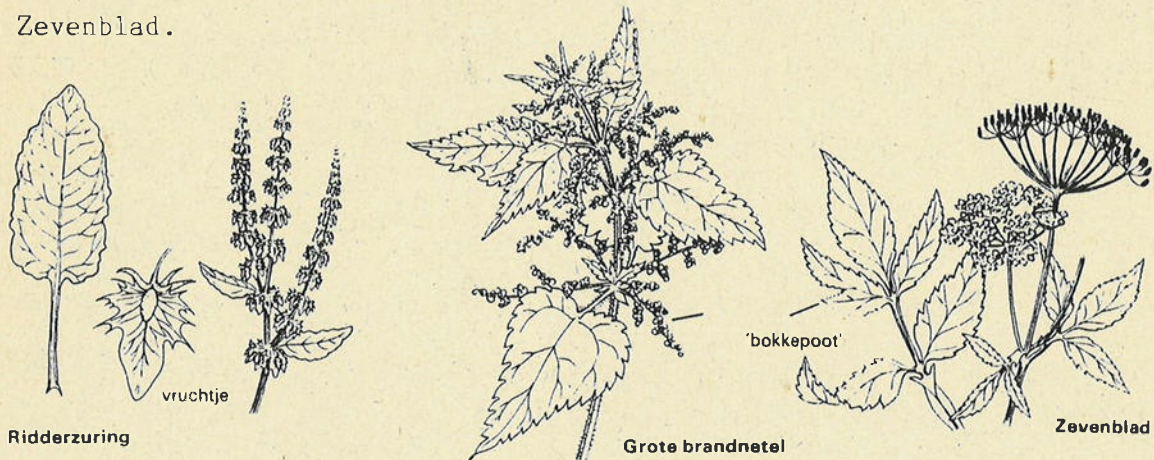
Het andere type is vaak al van grote afstand te herkennen aan het vaak massaal optreden van de witbloeiende schermbloemige Fluitekruid, die de bermen op vele plaatsen wit kleurt. Soms ontbreekt het Fluitekruid nagenoeg, maar dan geven andere kenmerkende soorten als Grote Vossestaart, die we er ook steeds veelvuldig in terugvinden en ook Bereklauw en Smeewortel die meestal van de partij zijn aan dat we met dit type van doen hebben.

Op vochtige, voedselrijke plaatsen kunnen we dit type berm aantreffen. Aangezien dit voor het grootste deel van Groesbeek geldt, vinden we dit type bijna overal in het lage deel van Groesbeek, maar ook op de hoger

gelegen lossbodems bij het hemeltje. Binnen dit type kunnen we ook nogal wat variatie vinden. Zo kunnen we op natte plaatsen, zoals bij de Bruuk plantensoorten van natte standplaatsen aantreffen, zoals Valeriaan en Moerasspirea. Op drogere plaatsen, zoals op de lossbodems bij het hemeltje soorten van droge plaatsen zoals Duizendblad.

Naast of tussen dit voedselrijke glanshavertype, vinden we vaak stukken berm met het grootbladige Ridderzuring, Grote Brandnetel, Witte Dovenetel en Zevenblad.

Dergelijke plekken zijn zeer voedselrijk: er is een overmaat aan stikstof aanwezig in de bodem. Dat deze 'Zevenblad gemeenschap' steeds algemener wordt, is in deze tijden van mestoverschotten en het dumpen van drijfmest op de weilanden en akkers niet verwonderlijk.

Tredvegetatie

Wanneer we de bermen eens wat beter onder de loep nemen, zien we dat het hierboven beschreven hooiland niet meteen naast het asfalt begint, maar enkele decimeters van het wegdek. In deze decimeters vinden we een heel apart soort begroeiing die tot de tredvegetaties gerekend worden. De soorten van deze begroeiing zijn in staat een vrij grote mate van betreding te overleven.

Dit begroeiingstype heeft een laag en open karakter. De grassen die erin voorkomen vormen lage polletjes zoals Straatgras en Engels Raaigras. Paardebloem is ook in staat weerstand te bieden aan betreding. De planten blijven echter klein en komen meestal niet tot bloeien. De meest opvallende en kenmerkende soort is echter Grote Weegbree (bij de meeste Groesbekers beter bekend als wegtreiblad). Ook het fraaie Zilverschoon, die zo heet vanwege de onderkant van de blaadjes hoort tot deze tredvegetatie, die de Raaigras-Weegbree gemeenschap genoemd wordt. Ook binnen deze gemeenschap

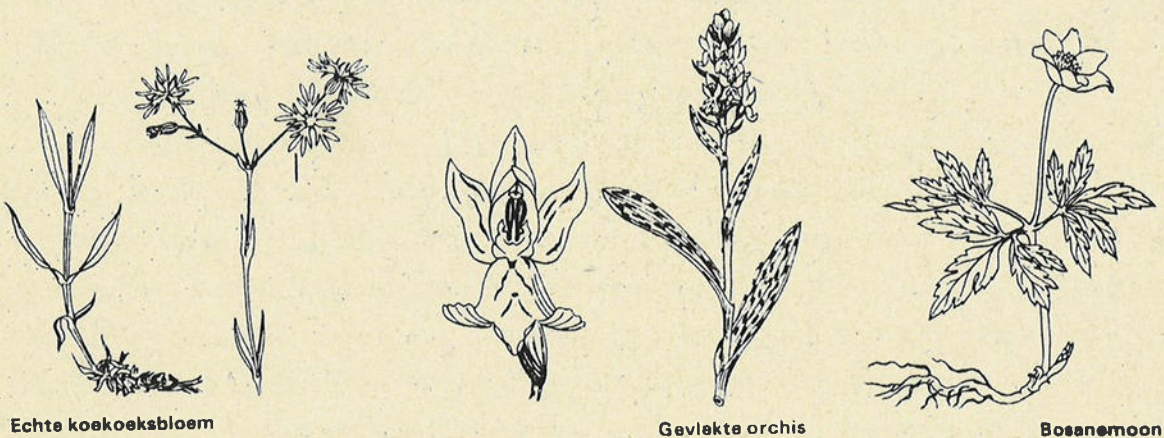

kunnen we weer varianten van droge en natte standplaatsen aantreffen: op droge plaatsen met bijv. Duizendblad, op vochtige plaatsen met bijv. Kruidende Boterbloem.

Bijzondere bermen

Naast de hierboven beschreven min of meer veel voorkomende bermen, zijn er in Groesbeek ook nog verschillende bijzondere bermen te vinden of resten ervan.

De mooiste berm ligt ongetwijfeld in het natuurreserveaat De Bruuk. Langs het meest oostelijk van noord naar zuid lopende pad vinden we een begroeiing die nagenoeg gelijk is aan dat van de hooilanden van de Bruuk zelf. We vinden er zeer veel soorten planten zoals Veldrus, Reukgras, Blauwe Zegge, Bleke Zegge, Echte Koekoeksbloem, Kruidend Zenegroen, Grote Ratelaar, Bosanemoon en ook nogal wat Gevlekte Orchis. Er staat zelfs een plant die zo zeldzaam is dat hij niet eens een Nederlandse naam heeft. Het is een zeldzaam familielid van de paardebloem die luistert naar de naam *Taraxacum nordstedtii*. Hij bloeit in mei en is te onderscheiden van zijn zo algemene grote broer de Gewone Paardebloem, doordat de omwindselblaadjes, dit zijn de groene blaadjes onder het bloemhoofdje niet teruggeslagen zijn.

Dit is bij de Gewone Paardebloem dus wel het geval. Deze berm heeft ook een goed ontwikkelde moslaag, waar we oa. Veenmos en een fraai mosje met de naam Platgeslagen Sinterklaasmutsenmos. Wie naar de blaadjes kijkt, ziet wel waarom het zo heet.

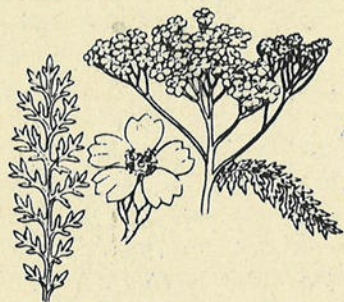
De bodem van deze berm is net als de belendende percelen erg nat en voedselarm. Berm en omgeving vormen dus een geheel.

Bermen die iets over de geschiedenis vertellen

Wanneer we met de Bruukberm in ons achterhoofd door het lage deel van Groesbeek lopen, zien we in de 'glanshaver'-bermen soms opmerkelijke plantensoorten terug. Langs de boersteeg zien we Bosanemoontjes. Die zien we ook weer langs de Lage Horst en langs de Drulse Weg bij de Foeperpot. De Bosanemoontjes zijn overblijfselen van een vroeger veel andere berm, nl een berm zoals in de Bruuk: natte en voedselarme hooilanden. De bermen zijn wat ontwaterd door het ernaast liggende slootje, maar het slootje zorgt toch voor voldoende vochtige lucht. Daarnaast zijn ze sterk bemest, waardoor alle soorten van voedselarme standplaatsen verdwenen. Alleen de Bosanemoon met zijn sterke wortelstokken kon zich handhaven.

Als we dit verschijnsel in de gaten hebben, zien we nog meer 'levende fossielen'. Langs een zandpaden die lopen van de Horst naar de Mies staat regelmatig Pijpestrootje. Dit gras is een overblijfsel van de vroegere gemeenteheide, die in dit gebied lag. Langs een pad dat loopt in het verlengde van de Hobbemaweg, vlakbij de Koningin Wilhelminaweg, groeit zelfs Blauwe Knoop, een kenmerkende soort van het zo zeldzame blauwgrasland, dat we verder alleen in de Bruuk nog vinden. Hier groeit het naast een (zwaar bemeste) maisakker. De vraag is natuurlijk hoe lang nog, maar het is een vreemde gewaarwording. Natte, schrale hooilanden zijn dus vroeger wijd verbreid geweest in het bekken van Groesbeek.

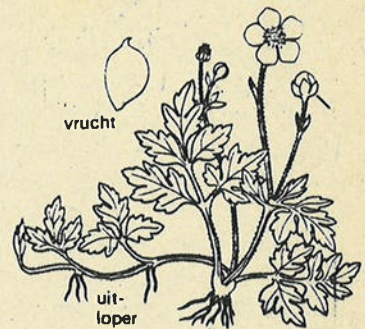
Soms zijn de 'fossiele' plekjes wat groter. Zo vinden we bij de Mies onder de prikkeldraad van een oud voetpaadje, dat helaas voor een groot deel door een boer bij zijn weiland getrokken nog een droog en voedselarm stukje berm. De rest van het weiland is ook nog vrij kruidenrijk, maar voedselrijker. Doordat het vee de begroeiing onder de prikkeldraad alleen maar kan opeten, maar niet bemesten en vertrappen, is hier een voedselarm hooilandje ontstaan, dat door de koeien beheerd wordt. De soorten worden niet veel hoger dan een decimeter en bestaat oa uit: Reukgras en Rood Zwenkgras, Veldzuring, Gewone Veldbies, Scherpe en Kruijpende Boterbloem, Duizendblad, Madeliefje, Biggekruid en verschillende mosjes.

Duizendblad

Gewone veldbies

Kruipende boterbloem

Een andere droge plaats, in dit geval een helling vinden langs een zandpad in het verlengde van de eerste kolonjes. Aan de rechterkant van dit pad zien we op een bepaald moment een steile ca. 2 meter hoge helling, die naar de zonkant, het zuiden wijst. Dergelijke hellingen zijn extreem droog en we kunnen daar allerlei 'droogteplanten' vinden. De begroeiing valt echter erg tegen: naast Kropaar en beemlangbloem vinden we alleen wat duizendblad. De andere berm, die overigens veel smaller en vlak is, is beter: Hier groeit ook St-Janskruid en Brem, soorten die we op de helling ook zouden verwachten. De oorzaak van de gedegeneerde helling is te zien op sommige plekken. De kruiden zijn bochtig en geel, er is gespoten met plantenverdelgingsmiddel. Wat wellicht eens een van de fraaiste zandzuidhellingen geweest moet zijn is hierdoor verwoest.

BERMEN, DE NATUURGEBIEDEN VAN DE TOEKOMST

Soms hoor je wel eens dat wegbermen eigenlijk de natuurgebieden van de toekomst zijn. Ze zijn zo mooi. Wie hier in Groesbeek kijkt, zal dat niet echt kunnen beamen. Toegegeven het zijn vaak bloemrijke hoilandjes, maar de verscheidenheid is niet erg groot, en de voedselrijke typen hebben duidelijk de overhand. De 'levende fossielen' laten zien dat ook de bermen sterk geleden hebben van de 'rationalisering' van de landbouw en dat we de mooiste bermen vinden in beschermde natuureservaten.

Desalniettemin verdienen de bermen onze aandacht en zullen we ervoor moeten waken dat, vooral de bijzondere bermen behoed worden tegen onnodige ingrepen en waar mogelijk geschikte bermen verschaald worden, teneinde ze nog aantrekkelijker te maken.

FAMILIE SPOOR REIST EERSTE KLAS

Natuurlijk kon ik het supreme moment niet afwachten. Het indringende getoeter vanuit de Loc die van achteren naderde was dan ook ongetwijfeld voor ons bestemd. Nu achteraf, stel ik me zo voor dat de machinist in de trein gemeend heeft ons te moeten mededelen dat het eigenlijk nog niet kon wat we deden.

Wat was er namelijk gebeurd?

Onderweg naar het zweefvliegveld, ter hoogte van de spoorbaan in het dorp, speelde ik onschuldig met het idee om via het pad dat vlak langs de rails loopt, een verbinding tot stand te brengen vanuit het centrum van Groesbeek naar de Hoge Hoenderberg. Mijn dochter die me te goed kent, heeft op dat moment mijn gedachten geraden want voordat ik er erg in had, fietste ik reeds achter haar aan. Vooreerst met een beetje schroom. Maar dat duurde niet lang, dat verzeker ik U. Al ras viel er immers volop te genieten van de natuur die op deze plekken nog volop heerst. Bloeiende brem en goed ontwikkelde heide, geflankeerd door een gezelschap van pioniers sieren de steilranden. En nog maar te zwijgen over het vogelbestand en het rijke insectenleven. Zowaar is er onlangs een groene zandhagedis waargenomen. (In en om Groesbeek valt dus meer te bespeuren dat "Het Skelet Alleen", zoals Professor Westhoff eens volgens het Groesbeeks Weekblad schijnt te hebben opgemerkt in een kritische beschouwing over de natuur). Eensklaps was ik diegene die voor me fietste dan ook een moment lang echt dankbaar voor haar branie. En al flierefluitend volgde ik haar sporen tussen het grind.

Nu het aanvankelijk gestelde termijn inzake de opheffing van deze lijn werd losgelaten en het ultima-

tum onlangs met een jaar schijnt te zijn verlengd, realiseer ik me nu pas echt dat onze regering, gezien haar filosofie 'De Nieuwe Zakelijkheid' een definitief besluit daartoe gewoonweg niet KAN nemen. Ongetwijfeld zullen Edje en Neelie er ons op wijzen dat: "De opkomst van het automobiel namelijk niet alleen van negatieve invloed is op de natuurlijke omgeving". (Ook de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek heeft dit feit klaarblijkelijk over het hoofd gezien). En dat "nu het treinverkeer in ons land succesievelijk is teruggedrongen door de auto, de stroken langs de rails dusdanig zijn verwilderd dat deze gebieden binnen afzienbare tijd al, als natuurgebied voor ons land toonaangevend zullen zijn".

Een vooruitziende dame die Neelie Smit! Met haar parool:

"Wat is de natuur toch mooi in Nederland

Alom massale spoorbermen langs de rand",

moet ze toch tot voorvechtster bij uitstek van de natuur worden bestempeld? Ik begrijp er dan ook nix meer van, nu haar autolobby door milieu-activisten zo fel wordt bekritiseerd.

Burgemeester en Wethouders van Groesbeek, ons zo dierbare stationnetje wordt in ere hersteld (daar ben ik vast van overtuigd) en de kassa zal rinkelen wanneer de horden natuurminnende Nederlanders vanuit de trein zich hier komen vergapen.

FAMILIE SPOOR REIST EERSTE KLAS

NIKX RECHD

De bermen die we langs openbare wegen aantreffen, worden beheerd door de gemeente Groesbeek door de dienst openbare werken. Teun van Grinsven, de schrijver van onderstaand artikel is hoofd van de plantsoenendienst. Hij schets een beeld van het beheer van de Groesbeekse bermen.

Alvorens in te gaan op het bermbeheer binnen onze gemeente, even een kleine informatie over de berm in zijn algemeenheid.

Functie van de berm

a) bescherming weglichamen

De bermen en taluds dienen om het direct voor het verkeer bestemde, meestal verharde deel van het weglichaam op te sluiten. Bij het beheer dient er dus nauwkeurig op te worden gelet, dat wind- en/of watererosie vat krijgen op de berm en vandaar uit het eigenlijke weglichaam wordt aangetast.

b) opvang voertuigen

Naast de opsluitende functie spelen bermen ook een belangrijke rol bij de opvang van voertuigen die om welke reden dan ook van de weg zijn geraakt.

c) wegmeubilair en verkeersborden

Een vlotte doorstroming van het verkeer en een maximale verkeersveiligheid maken het noodzakelijk dat langs de weg verkeersborden en het nodige zogenaamde wegmeubilair worden geplaatst. De bermen bieden de mogelijkheid al dit materiaal dan buiten het wegdek te plaatsen, direct langs de weg is te gevaarlijk.

d) werkzaamheden op de weg

Er dienen regelmatig op de wegen werkzaamheden te worden verricht om het wegdek in conditie te houden (onderhoud). De hierbij benodigde voertuigen en machines kunnen in de berm geplaatst worden evenzo de opslag van onderhoudsmateriaal.

e) kabels en leidingen

Ten behoeve van de diverse verlichtingen van diverse obstakels zoals borden, dient er kabel gelegd te worden. Dit is mogelijk in de berm zodat er in het wegdek geen hak of breekwerk behoeft te gebeuren.

f) aangenamer wegprofiel

De bermen spelen ook een rol bij het aangenamer maken van het wegprofiel. Met hun begroeiing vormen ze voor de weggebruiker een tegenwicht tegen het eentonige en strakke uiterlijk van het wegdek.

g) plaats voor beplantingen

Indien het om welke redenen dan ook nodig wordt geoordeeld om langs een weg beplanting aan te brengen, dan kan daarvoor op de berm plaats worden gevonden.

Al deze essentiële functies van de bermen en de instandhouding daarvan stellen aan het beheer van de bermen hoge eisen. Dit maakt het echter onontkoombaar dat de gemeente een niet onaanzienlijk deel gelden uitgetrokken worden voor onderhoud en beheer van zijn bermen. Onderhoudskosten zijn vast met de bermen verbonden.

Toegevoegde functie

Indien voor onderhoud en beheer van wegbermen niet onaanzienlijke kosten moeten worden gemaakt, kan men zich afvragen of voor hetzelfde of slechts iets meer geld niet nog een aanvullende functie aan de bermen kan worden toegedacht. Nederland bezit ettelijke tienduizenden hectaren bermen, op al deze bermen tezamen treft men een enorme verscheidenheid aan van grondsoorten, vruchtbaarheid, bodemfysische eigenschappen, expositie ten opzichte van de zon, hellingsgraad, vochtvoorziening enz. Bovendien komen al deze factoren nog voor in wisselende combinaties, waardoor op de bermen een ongedacht groot aantal omstandigheden voorkomt dat het elders bedreigde planten- en diersoorten mogelijk kan maken zich daar wel te handhaven of zelfs uit te breiden. Daar komt nog bij dat er met betrekkelijk weinig moeite en kosten mogelijk is om via doelgericht beheer zodanige omstandigheden te scheppen dat een of meer bedreigde soorten van de ondergang worden gered. Wel zal dan in vele gevallen het beheer aangepast en met de nodige zorgen omringd moeten worden. Daardoor zouden de wegbermen een niet onaanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan het behoud van flora en fauna. Bij de betekenis van de bermen voor onze natuur wordt veelal in de eerste plaats gedacht aan de bloeiende kruiden. Op de bermen leeft echter veel meer of er kan veel meer leven (wat te denken van paddestoelen).

Op het beheer van de bermen kunnen eventuele bezwaren vanuit met name de landbouw komen. Op de bermen groeiende planten kunnen op verschillende manieren plaatselijk soms moeilijkheden opleveren voor de teelt van de landbouwprodukten. Zeker op de selectie-

bedrijven waar zuivere rassen gekweekt moeten worden, is inmenging vanuit de berm zeer ongewenst.

Daarnaast kunnen zeer rijk en gevarieerd bloeiende bermen kinderen en volwassenen aantrekken om de nodige boeketten te verzamelen, hetgeen voor de verkeersdeelnemers gevaar kan opleveren.

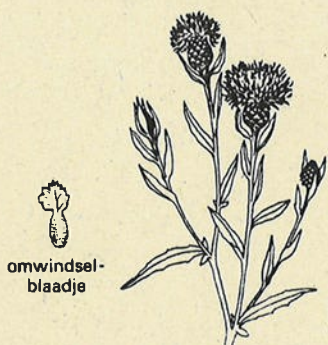
Minder frequent gemaaid en dus hoog opgroeiende bermen trekken andere dieren aan, zoals muizen en op de muizen jagende diersoorten, dan bermen met lage vegetaties. Deze zouden dan gemakkelijk slachtoffer van het verkeer kunnen worden.

Onderhoud gemeentelijke bermen

Binnen de gemeente Groesbeek moeten jaarlijks circa 20 ha bermen en 10 ha ruige terreinen gemaaid worden. De totale te maaien slootlengte bedraagt circa 34 km, praktisch allemaal droge bermsloten langs harde wegen.

Het maaien geschiedt sedert vele jaren bijna geheel met een kepelmaaier een machine gemonteerd aan een tractor, waarbij een snel ronddraaiende as met metalen klepels (messen) het gras volledig verpulvert.

Deze maaimethode is vrij goedkoop en eenvoudig, er hoeft niets afgevoerd te worden en alles wordt zeer kort afgemaaid (niet altijd goed voor de zode). Mede op verzoek van het milieubeheer wordt er ruim 2 ha met een cyclomaaier bewerkt en het gras wordt afgevoerd. Dit is een verschralingmethode, waarbij de kruiden meer kans moeten krijgen om zich te kunnen ontwikkelen en handhaven. Als de verschraling jaarlijks wordt toegepast, zullen uiteindelijk de kosten per meter over een aantal jaren lager uitkomen. De hoeveelheid gras wordt steeds minder en het aantal kruiden neemt toe. De verschralingmethode van de bermen willen we meer gaan toepassen, indien de financiële ruimte dit toelaat. Het lijkt mij zeer wel mogelijk om bijvoorbeeld de bermen van de Nieuwe Drulseweg en de Bredeweg op bovengenoemde wijze te onderhouden.

omwindsel-
blaadje

Echt knooppkruid

Even terug naar de huidige methode van onderhoud, de eerste maaibeurt is meestal in de eerste helft van juni, waarbij alle bermen gelegen langs tertiaire en quataire wegen over de volle breedte worden gemaaid. De overige wegen worden over een breedte van 2.00 meter gemaaid. De tweede maaibeurt vindt plaats in de eerste helft van oktober, waarbij de bermen

over de gehele breedte gemaaid worden. In dezelfde periode worden ook alle sloten en zijn geheel gemaaid. Nadien worden de sloten die een dichtgeslibd profiel bezitten schoongemaakt en geprofileerd.

Binnen het onderhoudsgebieden van de bermen en sloten worden sedert 15 jaren door de gemeente geen chemische middelen toegepast, helaas maakt de landbouw en de particuliere sektor er wel gebruik van.

Persoonlijk ben ik zeer tevreden over de waterhoudende sloten welke onlangs gemaakt zijn langs de Mies en sportpark Zuid, een goede bron voor de amfibieën. Er zijn teveel natte sloten en poelen verdwenen, als er mogelijkheden zijn voor nieuwe natte sloten, dan moeten we deze maken.

Teun van Grinsven

De oplossing van de vorige keer was: de Bieseltse Baan waar vanuit Groesbeek gezien het Dekkerswald begint. Het bord bij de hoek van de afrastering was er een die aangeeft dat we ons in een waterwingebied bevinden en dus op moeten passen met stoffen, die het grondwater kunnen vervuilen.

Dit keer bevinden we ons weer op een andere plaats in onze gemeente, een zeer drukke plaats:

We bevinden ons bij een berm, die gekenschetst kan worden als een droge, zandige zuidhelling. Vreemd genoeg ligt deze berm aan de drukste weg van ons dorp, net buiten de bebouwde kom. Middelbare scholieren, fietsen hier 's morgens massaal langs als ze naar hun school gaan in Nijmegen. De meesten zouden als ze niet af zouden slaan en het fietspad oprijden in de bedoelde helling stranden.

De begroeiing van het ca. 15 meter lange en 1 meter hoge steile hellinkje bestaat uit typische droogteplanten: er staat een bremstruik, er groeit Schapezuring, een taai plantje met lange penwortel en Schapegras, een grassoort met opgerolde blaadjes, zodat de verdamping beperkt blijft. Ook St-Janskruid groeit op deze helling. Hoewel de planten die er groeien goed aan droge omstandigheden aangepast zijn, begint het hellinkje al begin juni bruin te kleuren. Het vegetatiedek is ook niet gesloten, overal zijn open plekjes. Het wemelt er van de muizehollen.

Aan de bovenkant van de helling is een plateau, die als moestuin dienst doet en hoort bij het huis wat verder links.

Wanneer we wat meer om ons heen kijken, zien we de grens van de bebouwing, een weg, die verderop enkele jaren ontdaan is van asfalt en weer een zandweg is, scheidt de bebouwing van het bos dat aan de andere kant van de zandweg begint. De drukke weg waarlangs we staan, maakt vlakbij een scherpe bocht. Een wit hek met schuine rode strepen geven aan dat je als automobilist vaart moet minderen omdat je anders brokken krijgt. Aan beide zijden van de weg loopt een fietspad.

Vlakbij ons staat nog een religieus 'bouwwerk'.

De vraag deze keer is: wat is de naam van de plaats waar we ons bevinden. Als hint wil ik nog geven dat de naam iets te maken heeft met het religieuze bouwwerk.

Oplossing sturen naar Henny Brinkhof, Hobbemaweg 10, Groesbeek.

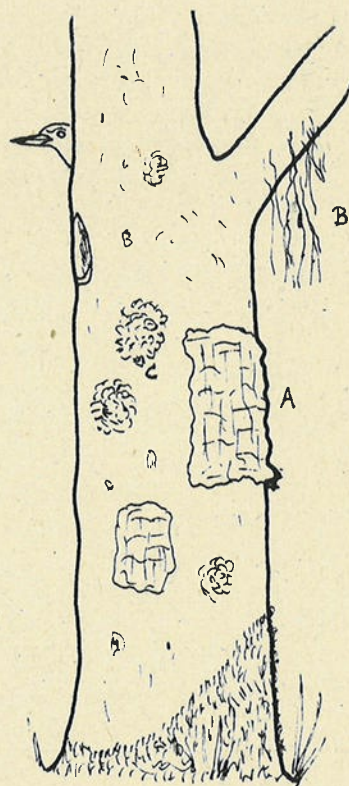
Succes met het speurwerk.

De vorige keer hebben we gezien wat korstmossen zijn, hoe ze groeien en hoe ze eruit kunnen zien. Dit keer het vervolg: over milieuverontreiniging en het economisch belang van deze plantengroep.

INVLOEDEN VAN MILIEUVERONTREINIGING

In grote delen van West-Europa is gebleken dat epifytische soorten (korstmossen die op de schors van bomen en struiken leven) sterk achteruit gaan. Onlangs is opnieuw nagegaan hoe de epifytische soorten in Nederland zijn verspreid. Interessant hierbij is dat werd opgemerkt korstmossen functioneren als bio-indicatoren en als zodanig dienst kunnen doen bij milieubewaking. Aangezien lichenen alle benodigde elementen voornamelijk betrekken uit het regenwater, hoopt bij korstmossen de verontreiniging zich geleidelijk op en geven deze planten daardoor een beeld van de mate van vervuiling over een bepaald tijdsverloop. Bij bestudering van de invloed van de luchtverontreiniging kan ook nog gebruik gemaakt worden gemaakt van andere criteria zoals: het aantal van een bepaalde soort alsook de frequentie van het voorkomen, groei en afmetingen.

Opvallend hierbij is dat de ondergrond waarop de korstmossen groeien in belangrijke mate bepalend is voor de uitwerking van de luchtverontreiniging. Op zure ondergrond zoals bijvoorbeeld boomschors en bepaalde gesteenten veroorzaakt "zure regen" een sterkere beschadiging dan bij lichenen op een basisch substraat. In het algemeen kan dan ook gesteld worden dat op de bodem en stenen groeiende korstmossen minder te lijden hebben. En op plaatsen met een kalkhoudende ondergrond kunnen zelfs tegen een stootje. Mogelijkerwijs wordt daar het zure zwaveldioxide uit de lucht geneutraliseerd. Ook betonnen randen langs paden en tuinen en hekpaaltjes van eenzelfde materiaal schijnen een

Korstmossen op Beuk in gebieden met zuivere lucht. A. Longmos; B. Baardmos; C: Parmelia.

dergelijk gunstige eigenschap te herbergen. Plaatselijke omstandigheden zijn hierbij doorslaggevend.

Er zijn echter ook korstmossen die betrekkelijk ongevoelig zijn voor vervuiling. *Lecanora muralis*, die en geelgroenachtige korst vormt met gelobde randen en het gelige *Candelariella vitellina* zijn hiervan voorbeelden. Soorten die vooral op tuinmuurtjes kunnen worden aangetroffen. Bepaalde nitrofile soorten die op bomen en muren kunnen voorkomen, worden al geruime tijd aangetroffen in de buurt van mestvaalten bij boerderijen. Deze groep lichenen hebben zich de laatste tijd aanzienlijk uitgebreid. De overbemesting van vooral maisakkers gepaard met de uitstoot door fabrieken van "zure regen" zijn hiervoor verantwoordelijk. Het gevolg van dit dumpen is namelijk dat ammoniak uit de mest en de zwaveldioxide samenkomen met als gevolg dat een reactieproduct ontstaat dat de bodem in ernstige mate verzuurt. Onderzoek heeft vastgesteld dat de totale afzetting van zuur in natuurreservaten plaatselijk 4x zo hoog kan oplopen in vergelijking met het open veld. In dergelijke sterk vervuilde milieus schijnen juist de nitrofile lichenen zich bijzonder thuis te voelen.

Het kan dan ook uiterst attent genoemd worden als deze bio-indicatoren elders geïnventariseerd worden ten einde een indruk te verkrijgen van de mate waarin het milieu in Nederland momenteel is verzuurd.

BETEKENIS VAN KORSTMOSSEN

Op de betekenis van korstmossen voor ons buiten in de natuur als bio-indicator voor de kwaliteit van ons milieu is al gewezen.

In het verleden is op een heel andere wijze gebruik gemaakt van deze plantensoort. In de klassieke oudheid werd door toedoen van de Egyptenaren uit korstmossen balsemzalf vervaardigd. De Grieken waren al op de hoogte dat korstmossen kleurstoffen bevatten. Ook elders in Europa waren de kleurstoffen uit lichenen algemeen in gebruik. Door de opkomst van de synthetische verfstoffen is de belangstelling voor dit natuurproduct echter grotendeels verdwenen. Hedentendage worden bepaalde korstmossoorten echter nog gebruikt voor het vervaardigen van lakmoes. Voor decoratieve doeleinden is het geliefd materiaal voor doe-het-zelvers. Speciale aandacht verdienen lichenen door het gebruik dat men ervan maakt in de parfum-industrie en als grondstof voor het vervaardigen van enkele belangrijke medicijnen. Verder worden korstmossen gebruikt als indicator bij geologisch onderzoek. Het IJslandsmos en Rendiermos zijn van belang als voedsel voor rendier en

kariboe en na een speciale behandeling als noodrantsoen voor menselijke consumptie te gebruiken. In de Oosterse Keuken wordt een bepaalde soort nog steeds als een delicatessen beschouwd en in salades verwerkt. Het grootste deel van de korstmossen bevat echter de giftige licheenzuren. Het probleem dat korstmossen niet altijd met zekerheid te determineren zijn, moeten we dan ook niet onderschatten.

Eenmaal getroffen door de bizarre vormen en prachtige felle kleuren van deze door Dr. W. Kryut genoemde wonderlijke vertegenwoordigers van het plantenrijk, zal het voor U eensklaps onvoorstelbaar zijn dat zoveel schoons zo lang onopgemerkt bleef. Zouden korstmossen daadwerkelijk s'wandelaars OGEN verblinden? Hij (zij) ziet dan geen hand voor de OGEN of heeft gewoon geen OGEN in het hoofd. Dan wordt het wellicht tijd dat Van Dale hem (haar) onder vier OGEN spreekt, in de hoop dat hij (zij) zich de OGEN uit het hoofd schaamt, dan OGEN heeft van achteren en van voren en de OGEN niet meer in de zak steekt, zodat de persoon in kwestie de OGEN de kost geeft, zelfs een en al OOG is voor korstmossen.

Zou hij dan zijn OGEN geloven?

H. Hendrickx

lit. opg.

-Dr. W. Kryut: Korstmossen

-Roger Phillips en Suzette E. Stumpel-Rienks: Grassen, Varens mossen en korstmossen. (O³B³ Groesbeek. SISI 588.9).

-Stichting toegepaste landschapsoecologie: Milieuinventarisaties in Nederland.

-Michael Chinery en W.G. Teagle: Natuur in de stad.

-Van Dale woordenboek

-Winkler Prins. Encyclopedie van het Plantenrijk deel 3.

Bermen kunnen op drie manieren een functie vervullen voor de dierenwereld. Het kunnen gewoon belangrijke leefgebieden zijn, ze kunnen een toevluchtsoord vormen, waar de soort zich kan terugtrekken bij tijdelijk ongunstige omstandigheden en ze kunnen dienen als corridor, een verbinding tussen voor vestiging geschikte landschapselementen.

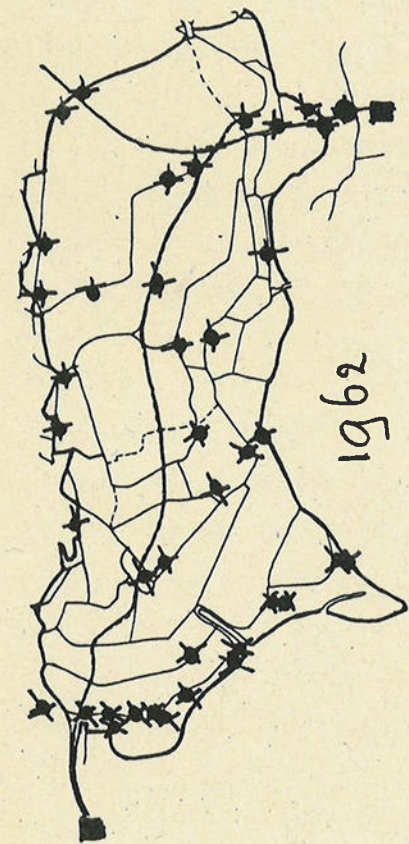
De leefgebied-functie is duidelijk. Hierop kom ik later terug, met name wat betreft muizen en insecten.

De toevluchtsoordfunctie (refugium ook wel genoemd) in de zuivere betekenis houdt in, dat dieren voor een ramp in de omgeving kunnen vluchten of dat overlevenden een gebied kunnen verlaten naar een rustiger oord, bijvoorbeeld de berm. Bij calamiteiten zou je kunnen denken aan maaien, oogsten of andere agrarische activiteiten. Weidevogels kunnen met hun kuikens, als die nog niet vliegvlug zijn, uitwijken naar wegbermen, als de graslanden gemaaid worden. Vlinders en bijen kunnen hier terecht, als de aangrenzende akkers bespoten zijn.

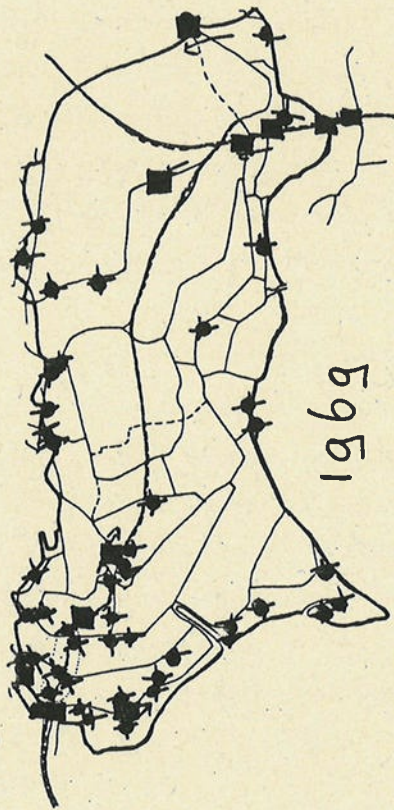
Met de corridorfunctie in de zuivere betekenis wordt bedoeld, dat de soort er zich niet vestigt, maar dat zij er wel kan passeren op weg naar voor echte vestiging geschikte plekken. Deze uitwisselingsmogelijkheden verminderen de kans op uitsterven van populaties. Vaak is het echter zo, dat de soort niet zozeer alleen passeert, maar zich ook daadwerkelijk vestigt. Dan rijgt de berm de geschikte landschapselementen als het ware aan elkaar, zodat een groot aaneengesloten leefgebied ontstaat.

In Nederland zijn bermen relatief belangrijke leefgebieden voor muizen, met name de veldmuis. De torenvalken staan niet voor niets te bidden langs de snelwegen. In het omringende intensief bewerkte cultuurland krijgen de muizen weinig kans.

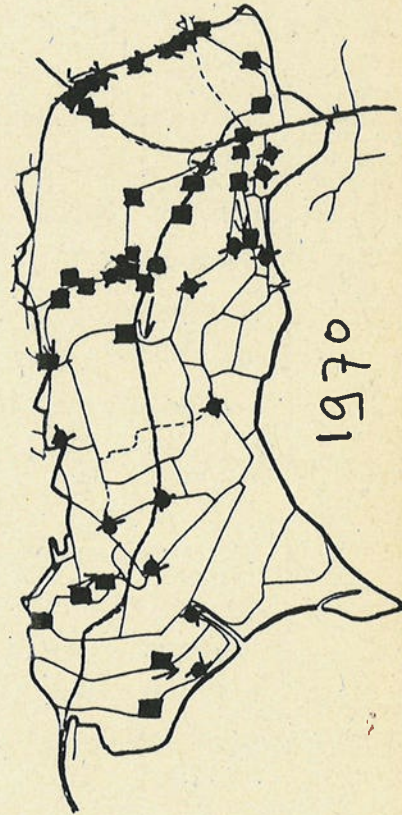
Hoe belangrijk wegbermen als leefgebied en voor de verspreiding van de veldmuis zijn, bleek na de aanleg van de dammen van het Veerse Meer. In 1960 werd de zandkreekdam tussen Noord- en Zuid-Beveland gesloten en in 1962 gebeurde dit met de Veersegatdam tussen Walcheren en Noord-Beveland, waar toen geen veldmuizen voorkwamen, maar wel de nauw verwante Noordse Woelmuis. De heer van Wijngaarden van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer begon met een uitgebreide muizeninventarisatie, omdat hij met vooruitziende blik verwachtte dat de veldmuis vanuit Zuid-Beveland en Walcheren Noord-Beveland zou koloniseren.

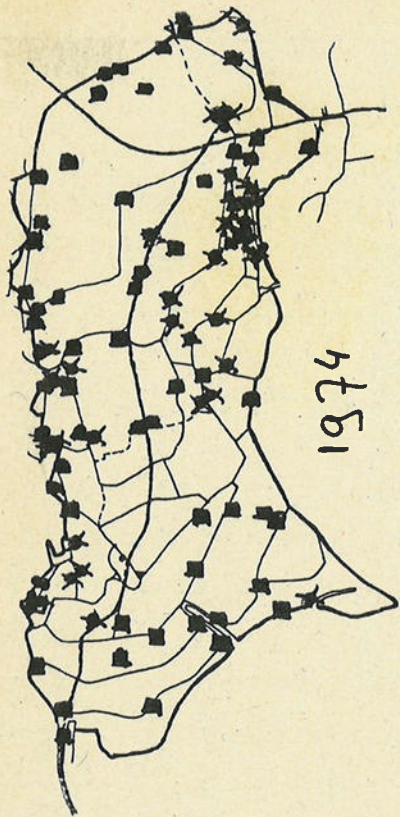
1962

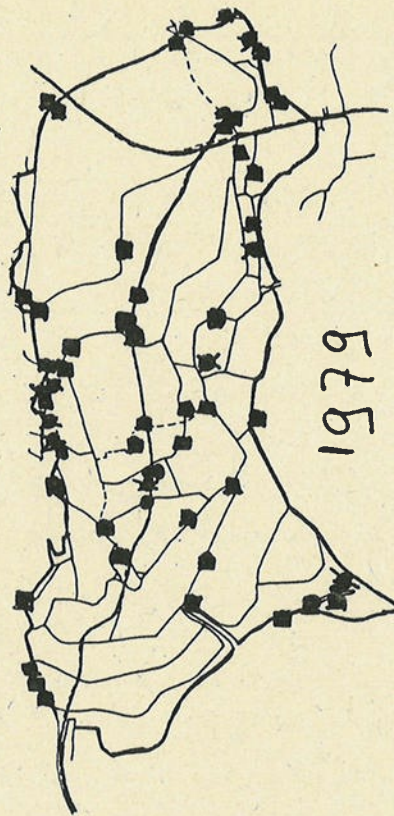
1969

1970

1974

1979

Vangsten van Noordse Woelmuis (♣) en
 Veldmuis (■) op Noord-Beveland na
 afsluiting van het Veerse Meer.

In 1962 waren er nog steeds geen veldmuizen op het eiland. In 1969 waren ze binnengedrongen, langs oude wegen en dijken en langs de nieuwe wegen, die door hun brede bermen zeer geschikt waren als opmarsroute.

Een jaar later was hij al veer verder opgerukt.

In 1974 was in het westen de Noordse Woelmuis al bijna verdrongen.

In 1979 was deze soort nog verder verdwenen. Bij een beperkte inventarisatie in 1984, waarvan ik geen kaart kan laten zien, werd de Noordse Woelmuis nog maar op twee plekken aangetroffen. Bij de beide dammen is de situatie in detail bestudeerd. Bij de Veersegatdam deed zich een interessante situatie voor. Daar was aanvankelijk, in 1964, juist de Noordse Woelmuis over de dam getrokken. Op Walcheren was toen een klein hoekje, rond het voormalige fort de Haack, waar beide soorten samen voorkwamen. In 1965 werden hier, waarschijnlijk door ongelukkig toeval, geen veldmuizen gevangen, maar in 1967 waren er geen Noordse Woelmuizen meer op de dam en op Walcheren, terwijl de veldmuis op de hele dam voorkwam.. In de jaren daarna werd het westen van Noord-Beveland gekoloniseerd. Op de Zandkreekdam in het oosten ging het anders, in deze dam ligt een betonnen brug. Tot en met 1965 zaten beide soorten aan weerszijden tot aan de brug als het ware binnen gezichtsafstand van elkaar.

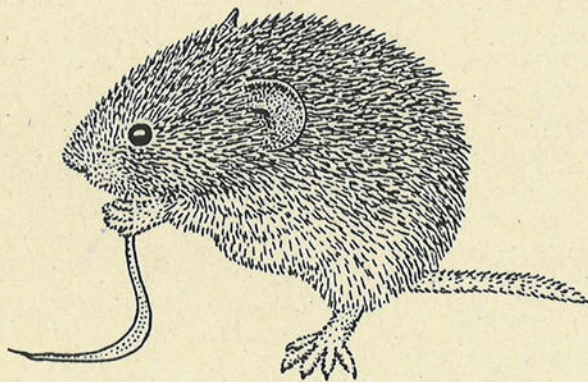
In 1967 was de veldmuis eroverheen en begon de kolonisatie van het oostelijk deel van het voormalige eiland. Hoe moeten we deze wisseling van de wacht waarderen? Wat mij betreft niet positief.

De Noordse Woelmuis is in Nederland een bijzonder fauna-element. De soort heeft in Europa een groot areaal in het noordoosten, dat zich overigens door Siberie tot zelfs in Alaska en Canada uitstrekt, met relictten in Zuid-Noorwegen, Hongarije en Nederland. Voor Nederland dus een echte

bijzonderheid, die het helaas hier

steeds moeilijker krijgt, ten gevolge van cultuur en civieltechnische ingrepen in ons landschap.

De kwestie is natuurlijk op zich zeer interessant en leert ons onder meer

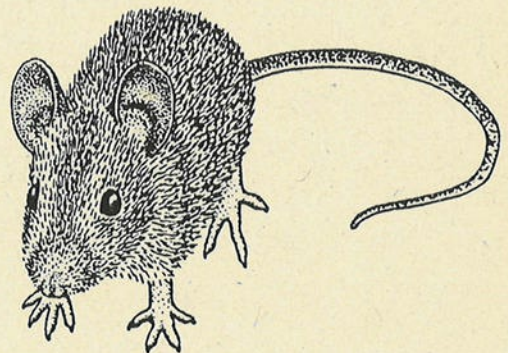
Veldmuis

hoe belangrijk wegen kunnen zijn voor de verspreiding van een soort, in dit geval de Veldmuis.

We moeten echter niet uit het oog verliezen, dat weliswaar bermen isolatie kunnen opheffen, maar dat de weg als zodanig, het asfalt dus, een grote barriere vormt. Dit bleek duidelijk uit een onderzoek in West-Duitsland. Hier werden muizen gevangen aan weerszijden van een weg van maar 6 meter breed door een bos. De muizen werden levend gevangen, gemerkt, losgelaten en weer opnieuw gevangen. In dit gebied werden twee soorten bestudeerd, de Rosse Woelmuis en de Grote Bosmuis. Deze laatste soort komt in Nederland alleen in het uiterste zuiden van Limburg voor. Wel hebben we in ons land, letterlijk overal, de nauw verwante Gewone Bosmuis.

Er werd bij dit onderzoek geen enkele oversteek van de weg geconstateerd. De weg werkt duidelijk als een zeer effectieve barriere.

Ook in Amerika is een interessant onderzoek uitgevoerd naar de verspreiding van muizen ten gevolg van wegaanleg. In een gebied kwam tot 1970 een bepaalde muis, *Microtus pennsylvanicus*, niet voor. Er werden in het gebied een aantal snelwegen aangelegd. De soort kwam van oorsprong wel voor in een wijde boog ten noorden van deze streek.

Bosmuis

Langs de nieuwe wegen drong de Amerikaans woelmuis het gebied binnen. In zes jaar overbrugde dit beestje een afstand van 100 kilometer. Het aardige van dit onderzoek is, dat er ook gekeken is naar het bermbeheer. De soort houdt van dicht gras. In gemaaide bermen werd de Amerikaanse woelmuis maar op 5% van de vangplekken aangetroffen, in niet gemaaide bermen maar liefst op 79% van de vanglokaties. In dicht gras, dat verbonden is met bermen op 42%, maar in dicht gras, dat geïsoleerd lag, werd de muis helemaal niet aangetroffen. Een duidelijke illustratie van de betekenis van verbindingroutes en van de relatie met bermbeheer.

Hoe moet je nu bermen beheren met het oog op muizen? Deze vraag is eigenlijk niet te beantwoorden. De ene muizesoort is de andere niet. Iedere muis heeft zijn eigen beheer nodig. Wel is het zo, dat ze allemaal gebaat zijn bij een extensief beheer, met andere woorden dat er niet te veel in de

bermen gebeurt.

Veldmuizen leven in korte, grazige vegetaties. Wordt het gras niet of nauwelijks gemaaid en dien ten gevolge hoger dan een halve meter, dan vestigt zich de aardmuis. In hoge, gesloten grasvegetaties en rietvelden leeft de Dwergmuis. Wanneer er struiken of jonge bomen groeien, dan wordt de plaats van de aardmuis ingenomen door de Rosse Woelmuis. Is er sprake van een echt bos, dan hebben we de bosmuis. Op natte geïsoleerde plekken in West- en Noord-Nederland komt de Noordse Woelmuis voor. Het is dus niet doenlijk om de inrichting van een berm op veel verschillende muizesoorten tegelijk af te stemmen. We kunnen dit ook positief formuleren. Hoe de berm ook ingericht wordt, er zal altijd tenminste een muizesoort van profiteren. Voor insecten is het beter mogelijk om min of meer algemeen geldende beheersadviezen te geven. Veel insecten, met name rupsen van vlinders, zijn afhankelijk van een of enkele plantesoorten als voedselplant. Zo zitten de rupsen van de Oranketipvlinder vooral op de Pinksterbloem en Look-zonderlook. Hoe meer soorten planten, hoe meer verschillende insecten en hoe we een soortenrijke vegetatie kunnen bereiken, is elders al eerder uitgelegd. De aanwezigheid van voldoende voedselplanten voor de vlinder en voor de rups is echter niet genoeg. Een heel duidelijk voorbeeld is de Grote Vuurvlinder, die net als de Noordse Woelmuis een groot areaal heeft in Oost-Europa en een kleine relictpopulatie in natte gebieden in Nederland. Voor de vlinder zijn er in heel Nederland voldoende voedselplanten. De rups leeft uitsluitend van waterzuring, een algemene plant van oeverzones. Toch komt de soort in ons land alleen in enkele natuurgebieden in Friesland en Noordwest-Overijssel voor. Het is eigenlijk niet duidelijk waardoor het komt. Er is in het algemeen weinig bekend over de factoren, die het voorkomen van vlinders beïnvloeden. Wel kunnen we zeggen dat naast de aanwezigheid van bepaalde plantesoorten variatie in de structuur van de vegetatie van belang is: open plekjes, overgangen van graslanden met kruiden naar struweel en bos. Structuren in het terrein zijn van belang voor de orientatie en het paargedrag. Verder moet de situatie stabiel en weinig gestoord zijn. De voedselplanten moeten in bloei en tot zaadvorming kunnen komen. Dit levert veel nectar en stuifmeel op. Verder zijn bloemknoppen en zaden belangrijk voedsel voor bepaalde rupsen. Poppen, rupsen en eieren moeten voldoende overlevingskansen hebben. Door het betreden en rijden met voertuigen veroorzaakt men sterfte onder deze stadia, evenredig met het deel van het terrein dat betreden of bereden

wordt.

In de huidige landbouwkundige praktijk loopt bij een maaibeurt het bereden oppervlak tot vijf maal hoger op dan bij het ouderwets maaien in handkracht. Het verdwijnen van vlinders uit graslanden die volgens de gangbare landbouwkundige methode gebruikt worden, laat zich voor een deel verklaren uit de intensieve beheersvorm. In de normale graslanden kan alleen het Hooibeestje hier en daar tot voldoende voortplanting komen.

Insekten zijn niet alleen maar mooi om te bekijken. Ze hebben natuurlijk ook een functie in de natuur, als bestuivers van planten en niet te vergeten als voedsel, onder meer voor vogels. In dit verband zijn vooral de grote insekten van belang. In Engeland is aangetoond, dat het aanbod aan grote insekten van doorslaggevend belang is voor de overleving van kuikens en patrijzen. Juist grote insekten, zoals sprinkhanen, die een relatief lange voortplantingscyclus hebben, gaan sterk in aantal achteruit in de cultuurgraslanden.

Waaruit moet een beheer, dat gericht is op insekten, bestaan? Veel plantesoorten, veel variatie in de vegetatie, weinig storing. Het ideale beheersinstrument om dit te bereiken is waarschijnlijk extensieve beweiding, zoals die vroeger voorkwam met getuid vee in bermen. Dit is echter geen haalbare kaart meer. Ook het huidige beheer, dat bestaat uit niet spuiten, weinig maaibeurten en eventueel het afvoeren van het maaisel, is relatief gunstig voor de insektenwereld, waarbij ik wel zou willen adviseren, waar dat mogelijk is, overgangssituaties te creëren tussen graslanden en struweel.

Johan Thissen

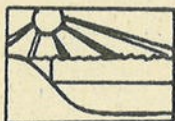
WMG 15 JAAR:FEEST

Op zaterdag 28 mei 1988 heeft de WMG feestgevierd bij gelegenheid van het 15-jarig bestaan.

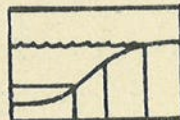
Vroeg in de avond hield het bestuur receptie. Collega-milieugroepen, het gemeentebestuur en particulieren feliciteerden ons.

Erna was de avod voor leden en oud-leden, donateurs, abonnees van het Milieujournaal, medewerkers aan de paddenoverzetactie en het natuurbouwproject de Foeperpot, plus aanhang. Kortom voor iedereen die op een of andere wijze betrokken was of is bij het werk van de WMG.

Voorzitter Fred Boerwinkel bracht voor het voetlicht dat de positie van een milieugroep als de onze nu heel anders is dan 15 jaar geleden. Toen was er geen milieubeleid, en moest je iedere "milieuwens" bij de bevoegde instanties met de blote handen bevechten. Nu is er een nog steeds groeiend milieu-instrumentarium waar je als actiegroep op kunt terugvallen. Het gaat er vaak om, om al bestaande

MILIEU

RONDON

instrumenten goed toegepast te krijgen.

Een van de mannen van het eerste uur, Sjef Reichgelt, verhaalde van de prille beginperiode. Hij deed dat aan de hand van enkele archiefstukken. Iedereen stond versteld van de vele activiteiten die toen al ontplooid werden, en vooral van het enthousiasme en de inzet waarmee dat gebeurde. Indie tijd is de basis gelegd voor veel van de huidige bezigheden, met name de kindercursus en de amfibie-enacties.

In een meer persoonlijk verhaal ging Jan Norp zijn eigen bemoeienissen met de WMG na. Jan won kort voor de oprichting een prijs voor een ontwerp van (de groenstructuur van) de Drul. In dat plan werd groen niet voorgesteld als saai, nieuw aan te leggen grasveld en perk, maar als avontuurlijk, bij de bestaande beplanting en de voorhanden zijnde bodem en wateraansluitend. Natuur inschakelen, niet uitschakelen! Later is Jan degene geweest die ervoor zorgde dat in het nieuwe Drulplan iets

van de bestaande houtopstanden werd opgenomen. Dat is nu de haakse rij oude, gesnoeide bomen in de Van de Veldeweg: het enige markante punt in de wijk.

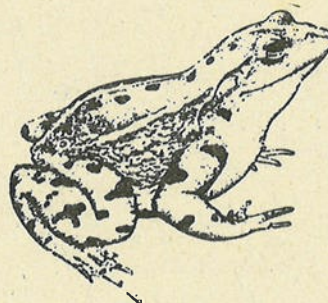
Johan Thissen liety aan de hand van dia's zien wat er in de loop van 15 jaar gedaan is: veel educatieve actie, veel beleving en concrete bescherming van de natuur, en wat minder, hoewel steeds meer, beleidsgerichte acties.

Daarna was het feest.

BLAUWE ENGEL

In West-Duitsland krijgen milieuvriendelijke producten een "blauwe engel"-indicatie. In de winkel kun je zo aan het engeltje op de verpakking zien of het milieuvriendelijk is of niet. Een onafhankelijke commissie bepaalt welke producten het merkje krijgen. Voorbeelden: waterverdunbare verven, kwikvrije batterijen en bouw materiaal dat is gemaakt van afvalglas. Ook een kettingolie voor kettingzagen heeft de blauwe engel gekregen. Die is niet ge-

maakt van slecht afbreekbare minerale olie (55% van de kettingolie komt in het milieu!), maar van goed afbreekbare, plantaardige raapolie. Die olie is in Nederland ook verkrijgbaar, maar hier niet herkenbaar als een speciaal milieuvriendelijk product. Hopelijk worden dit soort producten binnenkort wel herkenbaar. Een blauwe engel is in Nederland geen voor de hand liggend milieusymbool. Misschien is een groene kikker iets voor ons landje?

De das is een van de meest bedreigde diersoorten in ons land. Hij behoort tot de zoogdieren en is verder lid van de familie der marterachtigen. Deze familie kent in ons land zeven soorten: de wezel of 'eierwezel', de hermelijn, de bunzing, de steenmarter of 'fluwijn', de boommarter, de otter en de das.

Al zijn familieleden zijn klein en slank. De das is niet zo gestroomlijnd. Op een afstand lijkt hij wel een klein beetje op een kleine beer. Hij heeft korte, sterke poten en een wat gedrongen romp. Dassen worden, met inbegrip van hun staart ongeveer een meter lang. Aan hun poten zitten indrukwekkende klauwen. Iedere poot telt 5 tenen. Zoals alle marterachtigen kan ook de das met zijn staartkleiren een vloeistof verspreiden die erg vies ruikt. Als hij deze stinkende geurstof naar buiten spuit, heeft dit een betekenis. Meestal wordt de geurstof verspreid als het dier zich bedreigd voelt of angstig is. Ook komt het voor dat een mannetje hiermee een vrouwtje probeert te lokken. Zij zal de geurstof niet onaangenaam vinden. Volgens echte dassenkenners gebruiken de dieren de vloeistof niet om hun territorium af te bakenen. Andere marterachtigen, zoals de hermelijn en de wezel, doen dat wel. Dassen hebben een dikke langharige vacht, die op een afstand grijs lijkt te zijn. Van dichtbij zie je dat de haren zwart en wit zijn. Het opvallendste van de das is zijn spitse snuit. Deze snuit is wit met aan beide zijden een zwarte streep, die loopt van het topje van zijn neus tot achter zijn oren. De randen van zijn oren zijn wit en steken scherp af tegen het zwart. De ogen van de das liggen in de zwarte strepen en zijn niet te zien. De zwart-wittekening dient niet zoals men vroeger dacht als schutkleur, maar als waarschuwing voor andere dieren.

Das

Dassen graven zelf hun holen, die we burchten noemen. Er horen gangen bij, die wel tot zes meter diep de grond in gaan. Het hol heeft meerdere uitgangen, soms wel honderd. Meestal zijn er slechts twee in gebruik. De andere dienen als vluchtgangen. Dassenburchten worden vaak tientallen jaren achtereen bewoond en iedere familie heeft het gangenstelsel wel weer verder uitgebreid. Het eigenlijke hol, dat vaak zeer diep onder de grond ligt, noemen we de 'ketel'. In een oude dassenburcht zijn vaak meerdere ketels aanwezig. Een dassenburcht waar al vele dassenfamilies zijn opgegroeid, noemt men een moederbouw. Het geweldige

grote hol van de das kent een aparte ruimte waar de jongen geboren worden, de kraamkamer. Het hoofdvertrek van de burcht noemt men de 'wrang'. Al deze gangen en de vaak honderden meters lange gangen staan met elkaar in verbinding. Verse lucht komt naar binnen door zogenaamde vluchtpijpen. Deze pijpen lopen loodrecht omhoog en hebben aan de oppervlakte een kleinere doorgang.

Zoals alle marterachtigen hebben dassen een verlengde draagtijd. Vanaf het ogenblik dat het jong in het moederdier begint te groeien, duwt duurt de draagtijd drie maanden, drie weken en drie dagen. De das brengt eenmaal per jaar twee tot vier jongen ter wereld. Dat gebeurt omstreeks februari-maart in een nest van gedroogd hooi. Rond mei komen de dasjes voor het eerst uit de burcht en maken kennis met de buitenwereld.

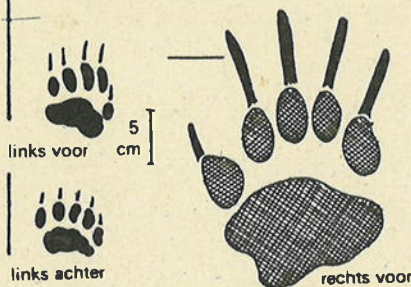

Dasseburcht

Dassen zijn in Nederland zeer zeldzame dieren. Het dier heeft rust en stilte nodig en daar is gebrek aan in ons dichtbevolkte land. De das wordt ook bedreigd door verdelgingsmiddelen die men in de landbouw gebruikt. Verder door het verkeer (daarover straks meer) en door veranderingen in het landschap. Waar huizen worden gebouwd of wegen worden aangelegd, is het voor de das moeilijk om zich te handhaven. Toch komt de das nog voor in: Zuid-Limburg, Rijk van Nijmegen, het land van Cuijk, de Veluwezoom, een gedeelte van Friesland en Drenthe, de Achterhoek en een klein deel van Noord-Brabant.

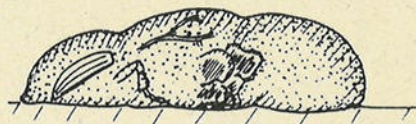
Dassen zul je maar uiterst zelden te zien krijgen. Overdag blijven ze in hun hol onder de grond. Als het bijna donker is, komen ze heel behoedzaam tevoorschijn. Met hun neus kunnen ze heel nauwkeurig bepalen of de omgeving veilig is. In het duister van de nacht gaan ze dan op zoek naar voedsel. Bij het aanbreken van de dag verdwijnen ze weer in hun burcht.

Tijdens de winterperiode kruipen aardwormen dieper in de grond. De dassen

kunnen dan veel moeilijker bij dat voedsel en daarom zal hij zich nauwelijks buiten de burcht vertonen. Het dier komt alleen naar buiten om wat te drinken, want zonder water kan hij niet. 's Winters teert de das op het reservevoedsel dat hij in de zomer en de herfst in zijn lichaam heeft opgeslagen.

Dassen hebben bij het zoeken naar voedsel een vreemde gewoonte. Ze zullen altijd dezelfde routes lopen, die wij 'wissels' noemen. Wissels kunnen ook lopen over snelwegen waar veel verkeer langs komt. Omdat de das in Nederland beschermd is, heeft men onder grote verkeerswegen speciale dassentunnels aangelegd. Zo kan de das ongestoord onder die gevaarlijke wegen verder gaan. Wissels lopen van de burcht tot de voedselplaats. Die is meestal niet verder dan enkele honderden meters van de burcht verwijderd. Het hele territorium van de das beslaat ongeveer vier vierkante kilometer. Door onderzoek van uitwerpselen is men veel te weten gekomen over het voedsel van de das. Die bestaat zoals gezegd, grotendeels uit aardwormen, die hij met zijn neus uit de bodem wroet. Bekend is dat hij 's nachts in de wei alle 'koeienvlaaien' omdraait om te kijken of daaronder misschien aardwormen zitten. Daarnaast eet de das soms ook vruchten, eikels, beukenootjes en engerlingen (larven van de meikever).

Voor iedere bewoonde burcht ligt een enorme hoop zand, dat afkomstig is uit de lange gangen en diepe ketels. Deze berg heeft soms een omvang van zo'n 30 kubieke meter. Voor de ingang bevindt zich een kleine zandhoop. Deze dient als zitplaats voor de das als hij 's avonds naar buiten komt. We spreken dan ook van een 'stoel'. De stoel dent ook als uitkijkpost.

Al is de das het grootste roofdier van ons land, voor de mens is hij niet gevaarlijk. Bij een ontmoeting met de mens zal hij altijd vluchten, maar las hij bedreigd wordt, kan hij zich goed verdedigen.

Dassen hebben een sterke familieband. Het oudste mannetje is vaak de baas. Dassen zijn na twee jaar geslachtsrijp. De jongen moeten dan het oderlijk nest verlaten. Na een jaar mogen ze vaak weer terug komen. Als dassen niet voortijdig door een ongeluk sterven, kunnen ze 12 tot 15 jaar oud worden. Sterft een das in een burcht door ouderdom, dan zal de rest van de familie het dode lichaam keurig begraven.

In het verleden is de das wreed behandeld door de mens. Men was niet op de hoogte van zijn leefwijze. De das kreeg een slechte naam, omdat hij alleen 's nachts bezig was. Vele duizenden dassen zijn doodgeschoten of op een andere manier om het leven gebracht. Hele burchten werden uitgegraven. Ook werden honden gebruikt om de dieren naar buiten te drijven. Vooral tekkels waren hiervoor geschikt. Speciale 'dassenclubs' met honden hadden een

hobby: de jacht op de das... Ook geld speelde hierbij een belangrijke rol. De huid leverde veel op en men gebruikte dassenharen om er penselen van te maken. Tot 1948 duurden de jachtpartijen op de das. Vanaf die tijd kreeg het dier waar hetrecht op had: bescherming. Toch blijkt deze maatregel niet voldoende, want nog steeds loopt het aantal dassen in Nederland iets terug. Men schat het aantal dassen in Nederland op ongeveer 500. Onder de dieren heeft de das geen enkele vijand. Als je hem met rust laat, zal hij je ook geen kwaad doen. Zo is het mogelijk dat een kolossale dassenburcht vaak door drie soorten dieren wordt bewoond. Al deze inwoners leven vreedzaam onder of boven elkaar. Helemaal onderin de burcht heeft de das vaak zijn vertrek. Een verdieping hoger de vossenfamilie. En helemaal bovenin leven verschillende konijnenfamilies. Toch zal de das na verloop van tijd wel vertrekken omdat het onzindelijk gedrag van de vos hem tegenstaat. Vooral als de vos jongen krijgt, kan het in de buurt van de burcht een 'vies boeltje' worden. Daar is de propere das niet tegen bestand.

Stefan Lucius

Het opgaande bos dat van oudsher de heuvels rondom Groesbeek bedekte, maakte door overbeweiding en kap aan het einde van de Middeleeuwen plaats voor heide en struweel. Slechts hier en daar stond nog opgaand bos. In de 18e eeuw begon men met het op grote schaal herbebossen met grove den. Er ontstonden uitgestrekte monocultures die gevoelig waren voor plagen. In het jaar 1845 deed zich zo een plaag voor. Rupsen van verschillende soorten insecten vreten de naalden van de bomen. Over deze "bosch-geessel" vond Piet Spanjers een aantal stukken in het Groesbeekse gemeente-archief. Op basis daarvan een verhaal.

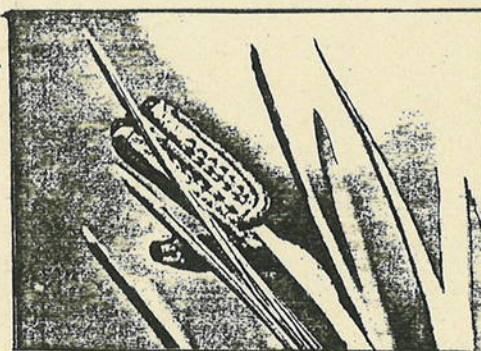
Deel VII: EEN INSECTENPLAAG IN DE DENNENBOSSEN ROND GROESBEEK IN HET JAAR 1845

Groesbeek in 1845

De bestuurlijke indeling van Groesbeek leek in 1845 sterk op de huidige. In 1837 was de gemeente gevormd uit de Heerlijkheid Groesbeek en het Domein Nederrijkswald. De bestuurslaag boven de gemeente was evenals nu de provincie. Het materiaal over de insectenplaag van 1845 bestaat uit een correspondentie tussen het provinciale niveau (met name Gedeputeerde Staten) en het gemeentelijke niveau (met name het gemeentebestuur).

De plaag van 1845

In het jaar 1845 deed zich onverwachts een plaag voor van de "denrups". (Dit is de rups van de vlinder die we nu Denne-uil (*Panolis flammea*) noemen.) Vooral op de Veluwe, maar ook in het Rijk Van Nijmegen bij Groesbeek, leed het bos schade. Er waren op 2 juli in totaal 383 hectare geheel verwoest, waarschijnlijk allemaal op de Veluwe, "vertegenwoordigende eene geldswaarde van meer dan eene ton gouds". Om verdere schade tegen te gaan doen Gedeputeerde

Staten op die dag een boekje uitgaan met informatie over hoe de plaag te bestrijden. Men vreesde ook dat wanneer de verpopte rupsen in het voorjaar van 1846 zouden uitkomen de plaag nogmaals over het bos zou komen, maar dan nog veel rampzaliger.

Eenstemmige samenwerking der grondeigenaren

Gedeputeerde Staten roepen in het geschrift allereerst op tot samenwerking. Alle beseigenaren moeten hen inlichten over de verspreiding van de denrups op hun terrein. Maatregelen horen de eigenaren zelf te nemen. Op basis van de beschikbare kennis in Nederland over het betreffende insect en de bestrijding ervan geven Gedeputeerde Staten een aantal mogelijke maatregelen aan. Ze roepen op snel te handelen want "hunne vernielingen (nemen) onbegrijpelijk snel toe". Een voorbeeld op een niet nader aangegeven plaats in Gelderland wordt aangehaald, waar men doordat de kruinen wat minder dicht dan anders leken, ontdekte dat er wat loos was. Twee dagen later waren de bomen geheel kaal!

Bestrijding van de denrups

Hieronder geven we de inhoud van het boekje weer.

Als men ontdekt heeft dat er denrupsen zitten kan men schatten of het er zoveel zijn dat het een plaag zal worden door onder de bomen een zeil of laken uit te spreiden. Na enkele uren is dat bedekt met rupsenuitwerpselen. Door dit op verschillende plaatsen te doen komt men te weten hoeveel er ongeveer zitten en waar dan wel. Als het er heel veel zijn verdient het overweging om nu de bomen nog niet dood zijn ze te kappen en de takken te verbranden. Het hout kan dan gewoon worden verkocht. Als het er niet zoveel zijn moet men ze bestrijden.

Er zijn verschillende bestrijdingsmethoden. Men kan met een grote hamer of met de achterkant van een bijl driemaal hard op de stam slaan. Bij de eerste maal vallen enige rupsen uit de boom, bij de tweede maal vallen de meeste, en bij drie de overige. De gevallen insecten moeten verzameld worden en gedood, of men moet van tevoren laag op de stammen ringen van twee handbreedten in de schors gelijkmaken, en die insmeren met teer. De rupsen klimmen na hun val weer langs de stam omhoog, verzamelen zich onder de ring van teer en kunnen daar doodgedrukt worden.

Dit "aanslaan" of "schudden" van de stammen kan echter alleen bij nog jonge bomen. Bij oudere dennen kan men zijn toevlucht nemen tot het gecontroleerd afbranden van het perceel. Door snel te branden worden de rupsen gedood, maar blijven de bomen leven.

Meestal zal een bos slechts op bepaalde plaatsen veel te lijden hebben van rupsen. Dan kan men die plaatsen isoleren door keergreppels te graven, met de steile kant naar het gezonde bos. De rupsen kunnen niet tegen zo'n rand opklimmen; ze tuimelen telkens met wat zand naar beneden. Behalve als het zand nat is; het plakt dan wat aaneen waardoor de rupsen wel houvast hebben.

De rupsen verpoppen zich onder het mos. Om te voorkomen dat daaruit het volgende seizoen weer vlinders komen die eitjes leggen waar rupsen uitkomen en de hele ellende opnieuw begint, kunnen die poppen geraapt worden. De poppen van op de denrups parasiterende insecten moeten dan wel ontzien worden want ...

"Daar heeft bij deze rups eene, bij insecten zeer gewone, doch niettemin belangrijke, omstandigheid plaats, gelijk overal bij verbreking van het evenwigt in de natuur, deze terstond werkzaam is om dat verbroken evenwigt te herstellen, zoodat elke overmatige vermeerdering van eenige diersoort terstond wordt achtervolgd door hetgeen die vermeerdering kan beteugelen, zoo is zij ook hier reeds krachtig werkzaam, om de vermeerdering der rupsen tegen te gaan. Onder de vele diersoorten die tot het verwoesten van rupsen bijdragen, bekleeden vliegen en sluipwespen eene voorname plaats."

Het verzamelen van de poppen is echter zeer arbeidsintensief en lastig. Daarom kan men beter varkens in het bos jagen, die de poppen graag eten. Het nadeel dat varkens ook de poppen van de parasieten opeten weegt niet op tegen het voordeel van een gemakkelijker en veel goedkopere bestrijding. Men kan een aantal varkens kopen en die zogauw de poppen weggegeten zijn weer van de hand doen. Dit levert meestal een kleine winst op.

Ook vogels en eekhoorns zijn natuurlijke eters van rupsen. Het is daarom van belang deze niet af te schieten.

In nevenstaand schema is de levenscyclus van de denrups en de op verschillende tijdstippen te nemen maatregelen tegen dit vraatzuchtige beestje weer-
gegeven.

NOVEMBER tot MAART.	APRIL.
De poppen liggen onder het mos verspreid. —•••— De zwijnen worden in het bosch gedreven.	De poppen liggen nog in of op den grond. Tegen het eind van de maand komen de vlinders uit.
MEI.	JUNIJ.
De eijeren zitten aan de naalden. Tegen het einde der maand vindt men de jonge rupsen het Melschot afknagende.	De rupsen knagen de naalden af. De uitwerpselen zijn zichtbaar op den grond. Men kan de boomen schudden en keergreppels graven.
JULIJ.	AUGUSTUS.
Gelijk in Junij. Tegen het einde der maand verlaten de rupsen de boomen, om over te gaan tot den staat van pop.	De rupsen verlaten de boomen, of zijn reeds in poppen veranderd. De zwijnen worden in het bosch gedreven.
SEPTEMBER.	OCTOBER.
De poppen liggen in of op den grond. —•••— De zwijnen worden in het bosch gedreven.	Gelijk in September.

Aangetaste bossen in Groesbeek

Op verzoek van Gedeputeerde Staten was men in de gemeente Groesbeek de bossen gaan inventariseren op het voorkomen van rupsen. We beschikken over een lijst waarin vanaf 2 juni tot en met 3 aug. wekelijks verslag is gedaan van hoe het er voorstond:

- 2 juni geen meldingen van rupsen.
9 juni geen meldingen van rupsen.
16 juni Maldense Vak: jonge rupsen aanwezig op 10 ha.
22 juni Maldense Vak: de rupsen vermeerderen op 10 ha.
Flierenberg: rupsen op 30 ha., maar niet zoveel dat alles vernield zal worden.
29 juni: Maldense Vak: de rupsen vermeerderen op 10 ha.
Flierenberg: de rupsen vermeerderen op 30 ha.
Binnenwald, Ziep, But, Krommen Ellenboog*: 40 ha. met rupsen.
Voor alle genoemde bossen: de rupsen vermeerderen, maar niet zodanig dat alles verwoest zal worden.
6 juli Maldense vak: rupsen op 10 ha.
Flierenberg: op 15 van de 30 aangetaste ha. worden de rupsen kwaadaardig.
Binnenwald, Ziep, But, Krommen Ellenboog: geringe vermeerdering op 40 ha.
13 juli Maldense Vak: minder rupsen op 10 ha.
Flierenberg: meer rupsen op 30 ha. Verschillende bomen al naaldeloos.
Muntbergsebosch: veel rupsen op 15 ha. Verschillende bomen al naaldeloos.
But: meer rupsen op ? ha. Verschillende bomen al naaldeloos.
Binnenwald, Ziep, Krommen Elleboog: minder rupsen op ? ha.
20 juli Maldense vak, Flierenberg, Muntbergsebosch, But, Binnenwald, Ziep, Krommen Elleboog: "De rupsen in getal en grootte toenemende, zijn in zodanige mate voorhanden dat alwel geen een geheele verwoesting der Dennenbosschen waarin zij gevonden worden te vreesen is, echter groot nadeel aan dezelve toebrengen doordien sommige gedeelten der andere bosschen een aanzien verkreegen hebben, als of de toppen denzelve door een brand waren vernield."
De aangetaste delen van de hier genoemde bossen beslaan in totaal 105 ha.
27 juli Maldense Vak, Flierenberg, Muntbergsebosch, But, Binnenwald, Ziep, Krommen Elleboog: het aantal rupsen vermindert aanmerkelijk doordat een menigte kraaien en spreeuwen ze opeet, op 105 ha.
Kom bij Papenbuuk**: nieuw ontdekt op 10 ha., hier zijn de rupsen nog zeer klein.
3 aug. Maldense Vak, Flierenberg, Muntbergsebosch, But, Binnenwald, Ziep, Krommen Elleboog, Kom bij Papenbuuk: op de in totaal 115 ha. waar ze zaten, zijn de rupsen nagenoeg verdwenen, "zo dat de verdere vernieling der bosschen gedurende dit saysoen kan gevonden worden geen vervolg meer te zullen hebben."

*Deze bossen lagen tussen de huidige Nijmeegsebaan en de huidige Zevenheulenweg. Krommen Elleboog is het perceel waar nu de Camping de But ligt.

** Dit bos moet tegen de grens van de gemeente Mook, in de buurt van het Zevendal, hebben gelegen.

Op 18 juli was inmiddels bij de burgemeester van Groesbeek een schrijven van het provinciaal bestuur, 1e Afdeling, Rupsbestrijding, binnengekomen, met het verzoek exemplaren van die soorten rupsen op te sturen die massaal voorkwamen. Men vermoedde namelijk dat het bij Groesbeek niet alleen de rups van de denne-uil was, maar ook de rups van de nonvlinder (*Lymantria Monacha*).

De opgestuurde beesten werden door de Commissie terzake den Denrups onderzocht. De President van deze commissie liet op 25 november aan de districtscommissaris van Nijmegen weten dat de uit Groesbeek opgestuurde insecten geen denne-uilen of nonvlinders waren, maar twee soorten bladwesp. Dat moet in elk geval de dennebladwesp (*Diprion Pini*) zijn geweest en waarschijnlijk ook de roodkopspinselbladwesp (*Acantholyda erythrocephala*).

dennebladwesp

Anders dan andere aan naaldbomen schade toebrengende insecten brengt de dennebladwesp tweemaal per jaar een broedsel voort. Een afschrift van de brief waarin dit gemeld werd, werd doorgestuurd aan de burgemeester van Groesbeek.

Dat het inderdaad (mede) om de dennebladwesp ging, bewijst de brief d.d. 6 december 1845 van D.G. Montenberg, rentmeester van de Erven Singendonk te Groesbeek. Het is niet duidelijk aan wie de brief geadresseerd is, wellicht de burgemeester. Montenberg schreef dat er zich van dezelfde rups een tweede plaag had voorgedaan en wel in oktober. Dit moet het late broedsel van de dennebladwesp zijn geweest. In de bossen van de Erven Singendonk (die lagen vanaf het dorp gezien rechts van de Wylerbaan, ongeveer vanaf de plaats waar de Kamp op de Wylerbaan komt tot niet ver voor Den Heuvel, en doorlopend tot de Dennenkamp) tastten toen rupsen vele jonge dennen aan. Montenberg liet meteen maatregelen nemen:

"Dadelijk bij de ontdekking heb ik de aangetaste bomen, gelijk de rups zelve, door een genoegzaam getal arbeiders doen vangen en op een geschikte plaats doen verbranden; door welk middel mij is gelukt de voortgang te stuiten, gelijk bij een nauwkeurig onderzoek is gebleken, dat de poppen van het onderwerpelijk insect, niet zo overbodig van getal aanwezig zijn, dat men voor de vernieling van het aangetaste bosch voor een volgend seizoen behoeft beducht te zijn."

Montenberg vermoedde dat ook de invallende koude de rupsenplaag gestuit heeft.

Op dezelfde dag dat Montenberg zijn brief schreef, schreef de burgemeester van Renkum, in welke gemeente men ook wel veel last van de rupsen gehad zal hebben, een brief aan zijn collega in Groesbeek. Ook hij ver-

zocht om toezending van rupsen en andere insecten die het Groesbeekse bos tijsterden, om er voordeel mee te doen bij het beheer van bossen in de Veluwezoom.

Maar uit de beschikbare correspondentie blijkt niet duidelijk of het bij Groesbeek nu uitsluitend ging om de door de Commissie inzake de Denrups gedetermineerde bladwespsoorten, of toch ook om de nonvlinder en de denneuil. Ingeval de rups van de denne-uil hier niet één van de plaaggeesten was, had de voorlichting door middel van het boekje helemaal geen zin. Dat heeft namelijk in zijn geheel betrekking op die "denrups".

Of het nu ging om 2, 3 of 4 soorten insecten, duidelijk is in alle geval dat de bossen flinke schade werd toegebracht, maar dat geen bos geheel vernield werd in dat jaar 1845.

In dezelfde lijst waarin de gemeente het verloop van de rupsenplaag van 1845 heeft bijgehouden, is het voorkomen van rupsen in dennen in 1846 bijgehouden. De rupsen kwamen toen slechts op één plaats, in het Singendonks Wald (waarschijnlijk ergens tussen Wylerbaan en Dennenkamp), voor op 30 ha. De plaag werd er bestreden door het uitsnijden van aangetaste takken en door wegvangen. Maar het was pas echt over nadat duizenden spreeuwen er dagelijks op waren komen azen.

Nog steeds zijn dennenbossen gevoelig voor insectenplagen. In Groesbeek komen de nonvlinder, de denne-uil en de dennebladwesp nog steeds voor, maar ze vormen geen plagen meer. Misschien komt dat doordat het bos minder dan vroeger een mono-culture is. De grootste plaaggeest is tegenwoordig de Dennescheerder, een kevertje, dat bestreden wordt met vangstammen. In de periode dat de dennescheerder eitjes legt, blijven de weggekapt men liggen. Die hebben de voorkeur van het insect boven het levende hout. De dennescheerder legt dus daarin (in de schors) de eitjes. Door het schillen en afvoeren wordt het broedsel vernietigd.

In de reactie van de ingezonden brief van Wim Verbeet werd al melding gemaakt van het bestaan van groepen kritische christenen die zich aan de rand van de kerk bevinden en zich het lot van de natuur sterk aantrekken. Ook in Groesbeek zit zo'n groep. Zij hebben hun ideeën op papier gezet in een 'kerkportret' met de titel: Vrede met de natuur Wanneer? Hieronder een samenvatting van het werkstuk.

INLEIDING

De Groesbeeks kritische christenen van de Acht Mei Beweging bestaat uit een groep van vier mannen en vijf vrouwen. Vanuit de kritiek die zij hebben op de kerk willen ze een bijdrage leveren tot het vormen van een ander gezicht van de kerk. Dit doen ze middels zgn 'kerkportretten'. Hierbij wordt van een bepaald onderwerp dat in de kerk niet of nauwelijks aan bod komt en/ of waar langdurig kritiek en ongenoegen over bestaat.

De groep neemt een gekozen onderwerp onder de loep, dit wordt uitgediept en ontwikkeld tot een foto, die de ander laat zien hoe het konkreet ook anders kan.

Het onderwerp dat het afgelopen half jaar centraal stond was het behoud van de schepping.

Wat heeft de groep met dit thema gedaan?

De groep begon met een verkenning van het probleem:

- * ze onderkende de milieuproblemen, die lijden tot een ecologische crisis: de lucht verziekt, het water bederft, bodem wordt uitgeput, planten verdwijnen, dieren sterven uit en mensen sterven van honger.
- * vanuit het vlak van de levensbeschouwelijkheid en overtuiging lijkt het hen onontkoombaar dat de christenmens een eigen taak heeft in het behoud van de natuur. Jezus zou wanneer hij nu geleefd zou hebben het voor de natuur opgenomen hebben. Toch heeft het christendom hierin gefaald en de waarde van de natuur tot nutswaarde teruggebracht.
- * de oorzaak van deze zienswijze moet volgens hen grotendeels gezocht worden in de verstedelijking en de vertechnisering van de wereld, waardoor het kontakt met de natuur afgesneden wordt.
- * we moeten weer beter gaan kijken naar de natuur en middels deze natuurmeditaties haar weer gaan religieus aanvoelen, waarbij we ons moeten hoeden voor: animisme (idealisering en heilig verklaren van natuur) en voor holisme (die romantisch wegdroomt in het besef dat een landschap van vrede nabij zal zijn).

richting (het handvest van Gubbio) de katholieke kerk in haar daden nog niet veel doet aan het behoud van de schepping. Hoe kan de kerk en de gelovigen daadwerkelijk leven met de natuur en eraan gelijkwaardig zijn? Geïnspireerd door de huisgemeente Hogesteen in Langenboom kwam de groep tot de volgende suggestie:

er zou een soort weg gevolgd moeten worden, die van oudsher in de kerk gebruikelijk is: drie groepen handelingen te vatten onder de noemers: DIENEN VIEREN EN SPREKEN.

Suggesties voor dienen waren:

- respekt in omgang met natuur
- vervuiling en verspilling tegenaan
- daadwerkelijke actie ondernemen aan natuur- of milieu-actie.
- steun geven aan natuurbeschermingsorganisaties
- informatie verschaffen over stand van zaken van natuur en milieu
- beperking van consumeren

Suggesties voor spreken, (waarvan er enkele uitgewerkt waren) waren:

- publiciteit in kerkorganen aan natuur en milieu
- missionaire acties door bijv. boomplantdag, exposities, infostands, dorpsmanifestatie, vormingsweekend, brieven schrijven aan (de hoogste) kerkelijke instanties.

Suggesties voor viering:

- kerkviering maken
- wandelen in Gods natuur
- een gebed maken over de waarde van niet- menselijke schepping
- politiek avondgebed.

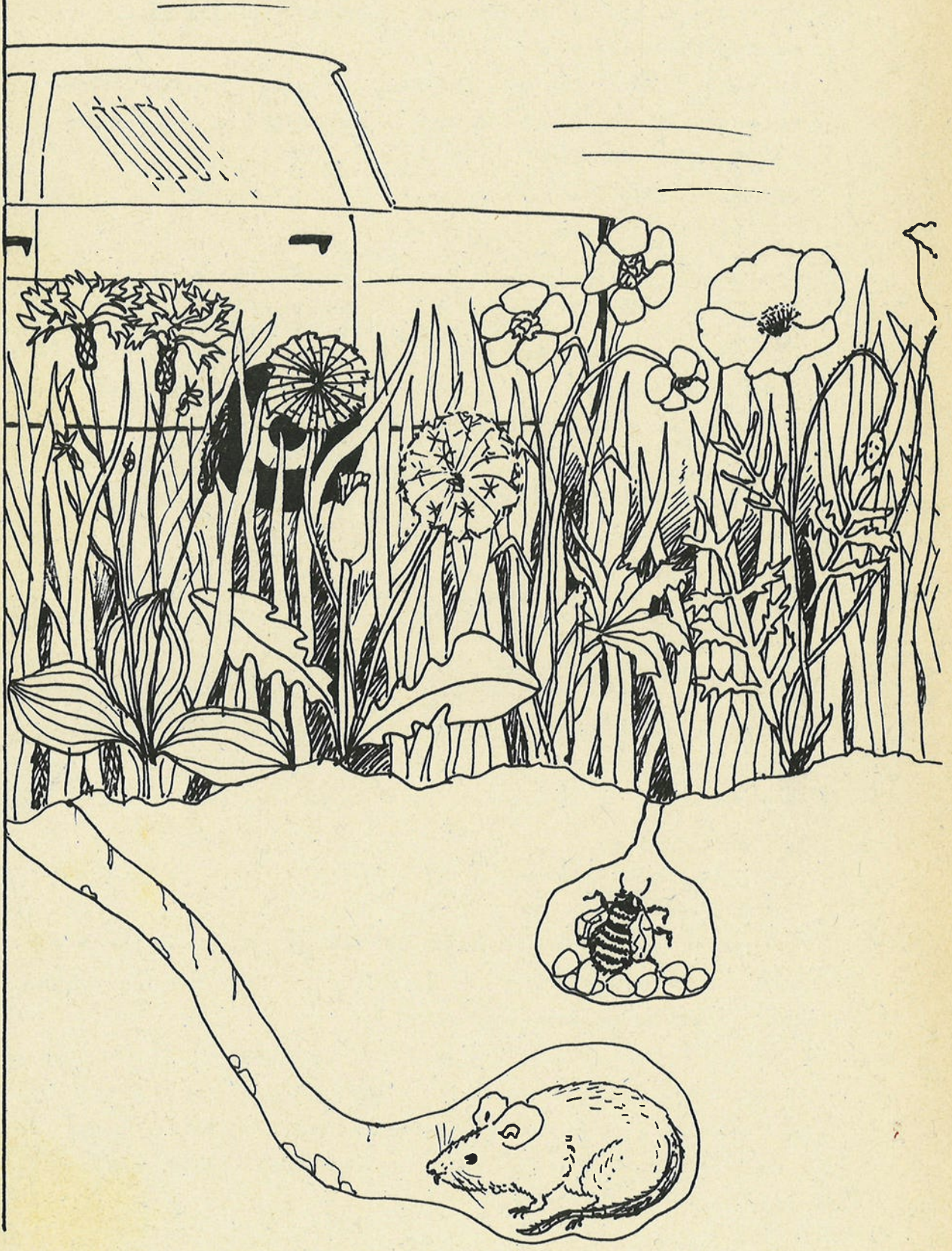
Vanuit de drie invalshoeken werd door de deelnemers vervolgens daadwerkelijk actie ondernomen: men ging werken in de natuur: meehelpen padden overzetten met WMG; gevolgd door eenvoudige maaltijd en gebed; Ochtend werken in de heemtuin van Jan en Ria Bredie, beide leden van de groep.

Excursie in het bos met Ge van den Ende en kijken wat de mens van dat bos gemaakt heeft.

Het maken van een expositie 'de santekraam' voor in de kerk, de jaarmarkt, bibliotheek, een tentoonstelling waarin de ideeën en suggesties van de groep openbaar gemaakt worden.

Ook de brochure, waarvan hier de samenvatting is weergegeven en die uitgegeven is door de groep is te bestellen bij Jan Bredie voor fl 1,50. De opbrengst gaat naar een herbebossingsproject van een tropisch regenwoud in Costa Rica, dat georganiseerd is door de stichting Guanacaste in Berg en Dal.

DE BERM IN !

Veel te zien hè, in zo'n berm?

Zoek en kleur: klaproos, rode klaver, blikje, boterbloem, duizendblad, worm, margriet, eend, korenbloem, paardebloem, grote weegbree, veldmuis, gras, hommelnest, vlinder, peugot 404, vlieg, lieveheersbeest.

jeske.

INDEX GROESBEEKS MILIEUJOURNAAL 1987 (nrs. 48 t/m 51)

In dit overzicht zijn de artikelen opgenomen die in de jaargang 1987 van het Groesbeeks Milieujournaal zijn verschenen. Niet opgenomen zijn verenigingsberichten e.d. van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek, en de afleveringen van de rubrieken met algemene informatie zoals Kritische Konsument en Milieu Rondom.

Deze index is het vervolg op de in GMJ 48 verschenen index op alle artikelen die verschenen in de nummers 1 tot en met 47. De onder aangehouden rubricering is die van de laatstgenoemde index.

Met behulp van deze en de vorige index kan iedereen die iets wil weten over milieu, natuur en landschap in het algemeen, en in het bijzonder in Groesbeek, snel opzoeken of het milieujournaal iets kan opleveren. Milieujournaals zijn na afspraak (tel. 74927, 71214 of 75845) te raadplegen in het bibliotheekje van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek; de meeste zijn ook in te zien in de Openbare Bibliotheek in het dorp.

Er zijn 21 rubrieken. De eerste 12 hebben betrekking op Groesbeek, de overige zijn algemeen:

GROESBEEK

1. Natuur en landschap
2. Landbouw
3. Milieu(hygiëne)
4. Afval
5. Energie
6. Verkeer
7. Akties WMG (beleid, natuurbescherming e.d.)
8. Akties WMG (educatie)
9. Gemeentelijk milieubeleid en -politiek
10. Rekreatie/toerisme
11. Lokale geschiedenis
12. Overig

OVERIG/ALGEMEEN

13. Natuur en landschap
14. Landbouw
15. Natuurbescherming
16. Milieu(hygiëne)
17. Afval
18. (Kern)energie
19. Milieubeweging (ideeën, strategieën e.d.)
20. Rekreatie/toerisme
21. Overig

NB Er zijn in deze jaargang 1987 niet in alle rubrieken artikelen verschenen. De lege rubrieken zijn niet genoemd in het hiervolgende overzicht. Artikelen die in meer dan een rubriek passen zijn in meer dan een rubriek genoemd.

1. Natuur en landschap (Groesbeek)

- Reptielen rond Groesbeek, deel 1	Pieter Thissen	48	4- 6
- Reptielen rond Groesbeek, deel 2	Pieter Thissen	49	2- 4
- Het beheer van bos- en natuurgebied rond Groesbeek, deel 1: het Reichswald	Paul Thissen	50	2- 6
- Het landschap en de natuurgebieden rond Groesbeek, deel 13: Amfibieën in het Reichswald	Johan Thissen	50	22-28
- Reptielen rond Groesbeek, deel 3	Pieter Thissen	50	34-35
- Het beheer van bos- en natuurgebied rond Groesbeek, deel 2: St. Jansberg, Mookerheide, Heumensechans en Bethani	Paul Thissen	50	20-23

2. Landbouw (Groesbeek)

- Visie op het landelijk gebied van de gemeente Groesbeek	Fred Boerwinkel		
	Paul Thissen	51	28-30

3. Milieu(hygiëne) (Groesbeek)

- Groesbeeks milieubeleid	Paul Thissen	49	31-33

4. Afval (Groesbeek)

- Uit het bestuur (over afval)	Fred Boerwinkel	49	36-38

7. Akties WMG (gericht op gemeentelijk beleid en lokale natuurbescherming)

- Foeperpot (4) (edukatief natuur-
bouwprojekt)	Henny Brinkhof	49	18-21
- Foeperpot (5) (edukatief natuur-
bouwprojekt)	Henny Brinkhof	50	29-33

9. Gemeentelijk milieubeleid en -politiek (Groesbeek)

- Groesbeeks milieubeleid Paul Thissen 49 31-33
- Visie op het landelijk gebied van Fred Boerwinkel
de gemeente Groesbeek Paul Thissen 51 28-30

10. Recreatie en toerisme (Groesbeek)

- Visie op het landelijk gebied van Fred Boerwinkel
de gemeente Groesbeek Paul Thissen 51 28-30

11. Lokale geschiedenis

- Uit het gemeente-archief, deel 3: Piet Spanjers
De grote brand van Groesbeek 1828 Paul Thissen 48 20-24
- Brand in Groesbeek 1828 L. van Kampen 48 24
- Uit het gemeente-archief, deel 4:
Engelse, Hanoverse en Franse troe- Piet Spanjers
pen in Groesbeek in 1794 en 1795 Paul Thissen 49 24-28
- Uit het gemeente-archief, deel 5
Fabrikanten en winkeliers te Groes-
beek en een uitleg van hetgeen be- Piet Spanjers
zembinders doen Paul Thissen 51 2- 7

13. Natuur en landschap (algemeen)

- Walvissen Stefan Lucius 48 31-33
- Edelherten Stefan Lucius 49 16-17
- De rode bosmier Stefan Lucius 50 7- 9
- De grauwe gans Stefan Lucius 51 8- 9

19. Milieubeweging (ideeen, strategiën e.d.)

- De mens is ook maar een dier (1) Henny Brinkhof 48 9-17
- De mens is ook maar een dier (2) Henny Brinkhof 49 5-12
- De mens is ook maar een dier (3) Henny Brinkhof 50 12-18
- De mens is ook maar een dier (4) Henny Brinkhof 51 10-16

